

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete i specialpedagog-
eller speciallärarprogrammet, 15 hp

Rektorsers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö

Författare: Annie Petersson,
Kerstin Hedvall & Sophia
Hagblom
Handledare: Kristina Hellberg
Examinator: Ann-Christin
Torpsten
Termin: HT19
Ämne: Pedagogik
Nivå: Avancerad
Kurskod: 4PP24E

Titel

Rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö

English title

Principals view of inclusive learning environment

Abstrakt

I den här studien undersöks några rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö utifrån Specialpedagogiska skolmyndighetens tillgänglighetsmodell (2018) vilken innefattar pedagogisk-, fysisk- och social miljö. Vidare undersöks hur rektorer uppfattar arbetet med tillgänglig lärmiljö och hur det organiseras samt säkerställs på den skola hen är ansvarig för. Den här studien visar att rektorers uppfattning kring begreppet tillgänglig lärmiljö varierar, så även arbetet med uppföljning och säkerställande. Några av de uppfattningar som framkom var att samverkan mellan olika professioner ses som en del i det främjandet arbetet där specialpedagogen har en viktig roll i arbetet med att utforma, samt skapa förståelse av vad begreppet tillgänglig lärmiljö innebär och leder till. I den här studien har en kvalitativ metod använts, där resultatet presenteras i form av en tematisk innehållsanalys. I studiens resultat framkommer en osäkerhet kring begreppet tillgänglig lärmiljö vilket påverkar både organisation och säkerställande olika utifrån rådande skolkontext. Rektorerna framhåller pedagogernas roll i frågan kring tillgänglig lärmiljö och ett delegerat ansvar till pedagogerna ute på golvet. I den här studien framkommer även att tillgänglig lärmiljö påverkas av många olika faktorer, som till exempel ekonomi, politisk styrning och samhällspåverkan. Trots det anser samtliga rektorer sig ha stort inflytande gällande utformandet av tillgänglig lärmiljö. Det lyfts också en del kritiska aspekter kring vilken effekt tillgänglig lärmiljö ger elevernas utveckling och lärande. Resultatet har analyserats utifrån ett sociokulturellt perspektiv för att skapa en förståelse av rektorernas uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljöer organiseras och säkerställs.

Nyckelord

Elevinflytande, elevmotivation, environment, inclusive education, individualisering, leadership attitudes, tillgänglig lärmiljö.

Innehåll

1 Inledning	1
2 Syfte	3
2.1 Frågeställningar	3
2.2 Avgränsningar	3
3 Bakgrund	3
3.1 Vad lagar, styrdokument, deklARATIONER och konventioner säger kring tillgänglig lärmiljö	3
3.2 Systematiskt kvalitetsarbete	4
3.3 Skolledarskap	5
3.4 Tillgänglig lärmiljö	6
3.5 Likvärdig utbildning	6
4 Teoretisk förankring	8
5 Tidigare forskning	9
5.1 Tillgänglig lärmiljö	9
5.2 Ledarskap	10
6 Metod	11
6.1 Metodval	11
6.1.1 Undersökningsinstrument	11
6.2 Urvalsgrupp	12
6.2.1 Beskrivning av informanterna	12
6.3 Genomförande	13
6.4 Analys och bearbetning	13
6.5 Forskningsetiska principer	14
6.6 Validitet	15
7 Resultat	15
7.1 Tillgänglig lärmiljö	15
7.1.1 Fysisk lärmiljö	15
7.1.2 Social lärmiljö	15
7.1.3 Pedagogisk lärmiljö	16
7.1.4 Helhetsperspektiv	16
7.1.5 Osäkerhet av begreppets innebörd	17
7.2 Organisering av tillgänglig lärmiljö	17
7.2.1 Ledarskapsteorier	17
7.2.2 Samverkan som förhållningssätt	17
7.2.3 Likvärdighet	18
7.3 Säkerställande av tillgänglig lärmiljö	18
7.3.1 Ansvar	18
7.3.2 Systematiskt kvalitetsarbete	19
7.3.3 Rutiner och struktur	19

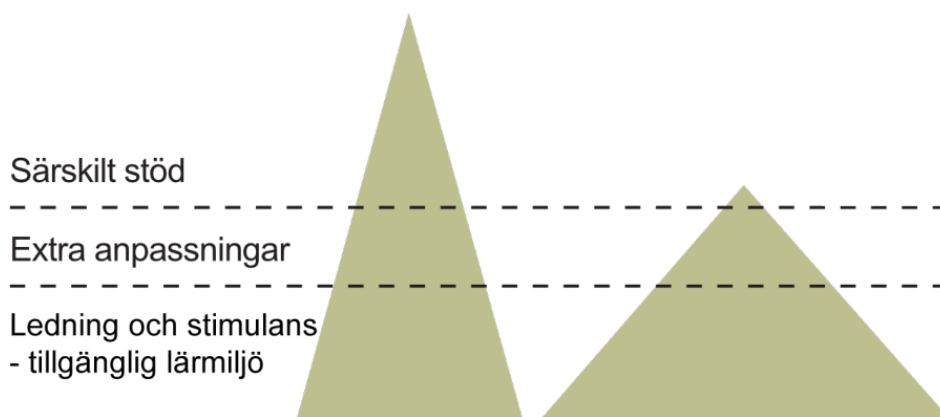
7.3.4 Ekonomi	19
7.3.5 Möjligheter och utmaningar	19
8 Analys	20
8.1 Tillgänglig lärmiljö	20
8.2 Organisering av tillgänglig lärmiljö	21
8.3 Säkerställande av tillgänglig lärmiljö	22
9 Diskussion	23
9.1 Resultatdiskussion	23
9.1.1 Tillgänglig lärmiljö	23
9.1.2 Organisering av tillgänglig lärmiljö	24
9.1.3 Säkerställande av tillgänglig lärmiljö	24
9.2 Metoddiskussion	25
9.3 Specialpedagogiska implikationer	26
9.4 Exempel på vidare forskning	26
10 Slutsats	27
Referenser	28
Internetkällor	30
Bilagor	I
Bilaga A Frågeformulär	I
Bilaga B Samtyckesblankett	II

1 Inledning

Utbildningen inom svensk skola har på senare år ställts inför stora utmaningar, vilket kan bero på att utbildning påverkas utifrån tanken om New Public Management. Det innebär att skolor konkurrerar med varandra om elevers val av skola (Lindgren, 2014). Skolan utformas utifrån Skollagen (Svensk författningssamling [SFS], 2010:800) där det framgår att skolor skall bedriva en likvärdig utbildning, vilket innebär att undervisningen ska anpassas utifrån elevers olika behov och förutsättningar. Enligt läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11 (Skolverket, 2018) har skolan ett särskilt ansvar för de elever som av någon anledning har svårigheter att nå målen i utbildningen. Undervisningen kan därför aldrig utformas lika för alla och rektor är ytters ansvarig för verksamheten. Skolan ska skapa ledning och stimulans där elever får förutsättningar att utvecklas och lära genom att skolans miljö och organisation möter upp elevernas behov (Skolverket, 2014a). Utifrån begreppen extra anpassningar och särskilt stöd skall skolan ge extra stöd till elever inom ramen för ordinarie undervisning. Särskilt stöd är ett stöd som är av en mer omfattande eller varaktig karaktär, vilket skiljer sig åt mot extra anpassningar och beslutas av rektor (a.a.). Tillgänglig lärmiljö beskrivs enligt Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018) som en miljö där alla kan delta oavsett fysiska och kognitiva förutsättningar. Det innebär att verksamhetens miljö anpassas för att verka förebyggande och främjande. Hinder ska undanröjas i syfte att skapa förutsättningar för alla elever att nå så långt som möjligt och utvecklas i sitt individuella lärande. För att skolor ska vara likvärdiga och tillgängliga krävs att verksamma inom skolan söker ny kunskap för att utveckla verksamheten på alla nivåer (a.a.).

I svensk utbildning sker resultatmätningar kontinuerligt och dessa mätningar jämförs gentemot internationella resultat för att säkerställa elevers kunskapsinhämtning (Håkansson & Sundberg, 2016). Asp-Onsjö (2008) beskriver att verksamheten ska anpassas och utformas efter elevernas behov samt göra dem delaktiga och inkluderade i lärandet. Tanken om inkludering bygger på att alla elever ska känna sig delaktiga i sitt skolarbete och fungera i skolans verksamhet (Ahlberg, 2013). Vidare belyser Asp-Onsjö (2008) att det finns brister i svensk skola vad gäller hänsyn kring flexibel undervisning utifrån elevernas behov. Tufvesson (2007) beskriver lärmiljöns påverkan för elevers möjlighet att lära, då en tillgänglig lärmiljö är något som gynnar alla elever. I Skolinspektionens rapport (2018) framkommer det att en tillgänglig lärmiljö har stark koppling till den enskilde lärarens undervisning och hans förmåga att anpassa lärmiljön så den tillgodoser elevens behov.

Utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv har vi ett intresse av att undersöka hur rektorer uppfattar tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljöer organiseras och säkerställs. Vår upplevelse är att elever ställs inför kravsituationer, som för dem inte alltid blir hanterbara då lärmiljön i skolan inte utformas och ger det stöd eleverna behöver utifrån läroplanens och omgivningens förväntningar. Enligt Specialpedagogiska skolmyndighetens figur 1 (2018) kan vi se hur tillgänglig lärmiljö kan tolkas utifrån ledning och stimulans, extra anpassningar, samt särskilt stöd.

Figur 1: ”Illustrationen synliggör vinsten med att arbeta för en tillgänglig lärmiljö, samt relationen till extra anpassningar och särskilt stöd” (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018:9).

Vår tolkning är att rektors uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö avgör vilken triangel skolans verksamhet hamnar under. Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) illustration visar på att den vänstra triangeln belyser en lärmiljö där ledning och stimulans är begränsad vilket leder till fler extra anpassningar och framförallt ett ökat behov av särskilt stöd. Den högra triangeln beskriver en verksamhet vilken präglas av en bredare bas, där ledning och stimulans ses som en naturlig del i lärmiljön. En lärmiljö som utifrån ett främjande och förebyggande perspektiv tillgodoser elevers olika behov, vilken resulterar i en tillgänglig lärmiljö. Skollagen (SFS 2010:800) har en tydlig framskrivning när det gäller ledning och stimulans då det står att:

“Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål” (SFS; 2010:800 3§, 3 kap).

Enligt Skollagen (SFS 2010:800) skall huvudman och skolenheter systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla verksamheten. Vidare beskriver Skollagen (SFS 2010:800) att skolan ska främja alla elevers utveckling och lärande samt förmedla respekt för människors olikheter, vilket även går att finna i Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 2006). Salamancadeklarationens inriktning är att ge alla elever möjlighet till att utvecklas så långt som möjligt i inkluderande lärmiljöer, samt att skolan ska arbeta för att skapa en likvärdig utbildning (Ahlberg, 2013). Vidare beskriver forskaren att omgivningens förhållningssätt påverkar elevers möjligheter till delaktighet och inkludering i både lärande och miljö. Det här kan ses utifrån ett relationellt perspektiv där förklaring till skolsvårigheter söks i samspel mellan elev och omgivningens krav, till skillnad från det kategoriska perspektivet där individen ses som ägare av uppkomna svårigheter (Lindqvist & Nilholm, 2013).

Nilholm (2006) beskriver att ”en skola för alla handlar om att skolan ska vara en plats där alla barn har rätt till delaktighet i de gemensamma aktiviteterna”(Nilholm, 2006:7). Hur uppfattar rektorn att skolan möter upp med en miljö och ett klimat som präglas av tillgänglighet?

2 Syfte

Syftet är att undersöka rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljöer organiseras och säkerställs.

2.1 Frågeställningar

1. Vad uppfattar rektor är tillgänglig lärmiljö?
2. Hur organiserar rektor arbetet med tillgänglig lärmiljö vid den skola hen är verksam?
3. Vad anser rektor att hen kan göra för att säkerställa att tillgänglig lärmiljö utformas och upprätthålls?

2.2 Avgränsningar

Vi har valt att främst fokusera undersökningen på den del som rör ledning och stimulans gällande tillgänglig lärmiljö. Extra anpassningar och särskilt stöd kommer inte att beröras i så hög grad.

I studien lyfts begreppen tillgänglig lärmiljö och inkluderande lärmiljö. Vi har valt att tolka dessa begrepp med samma innebörd då delaktighet, inkludering och tillgänglig lärmiljö är förutsättningar för likvärdig utbildning, enligt Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). Vi kommer därför fortsättningsvis att likställa innebörden gällande begreppen inkluderande lärmiljö och tillgänglig lärmiljö.

3 Bakgrund

I bakgrunden redovisas först vad styrdokument och lagar säger om ledning och stimulans, sedan lyfts aktuella konventioner, deklARATIONER och systematiskt kvalitetsarbete. Därefter beskrivs olika skolledarskap, som följs upp av förklaring och beskrivning av begreppen tillgänglig lärmiljö och likvärdig utbildning.

3.1 Vad lagar, styrdokument, deklARATIONER och konventioner säger kring tillgänglig lärmiljö

Den svenska skolan styrs bland annat av Skollag och Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11 (Skolverket, 2018). I Skollagen (SFS 2010:800) beskrivs att skolan har ett kompensatoriskt uppdrag, vilket betyder att hänsyn skall tas till elevers olika behov. Eleven ska få stöd och förutsättningar att fungera i skolans olika lärmiljöer. Verksamheten ska utformas och anpassas för att möta alla individers olika behov utifrån deras förutsättningar, vilket ställer stora krav på alla verksamma inom skolan. Enligt Skollagen (SFS 2010:800) skall skolans pedagogiska arbete ledas av rektor som också beslutar om skolans inre organisation. Rektor har ett övergripande ansvar att styra skolan mot rätt beslut, samt mot ett skolklimat som präglas av både tolerans och kunskap. Rektorn har det yttersta ansvaret att planera och skapa en organisation i riktningen mot att alla elever får den undervisning de har rätt till (a.a.).

Enligt Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) får inte utbildningsverksamhet utföra någon diskriminering mot barn eller elev. Rätten om likabehandling tillhör en av de mänskliga rättigheterna (Svenska FN-förbundet, 2008). I lag regleras diskrimineringsgrunderna utifrån etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, kön, könsidentitet och könsuttryck, sexuell

läggning och ålder (SFS 2008:567). Från och med 1 januari 2015 har även bristande tillgänglighet lagts till i Diskrimineringslagen. Det betyder att alla barn och elever med funktionsvariation ska ges jämförbara förutsättningar i förskola, skola och fritidshem som barn och elever utan funktionsvariation. Det här ska leda till likvärdiga villkor för alla i både undervisning och lokaler. Skolor ska sedan den 1 januari 2017, enligt Diskrimineringslagen, aktivt arbeta med åtgärder för att motverka diskriminering. Diskrimineringsarbetet ska ske både förebyggande och främjande oavsett diskrimineringsgrund, samt systematiskt följas upp och utvärderas tillsammans med barn, elever och anställda inom verksamheten (Diskrimineringslagen, SFS 2014:958). Enligt läroplanen för grundskola, förskoleklass och fritidshem (Lgr 11) ska alla elevers olika behov, erfarenheter, förutsättningar och intressen tillgodoses, vilket förutsätter att undervisningen möter och tar hänsyn till elevers olikheter så att eleven får förutsättningar att lyckas genom ledning och stimulans (a.a.). Barnkonventionens artiklar nr; 2, 3, 6 och 12 bygger på fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas; *“alla barns rättigheter och lika värde, att barnets bästa ska beaktas i alla beslut, att alla barn har rätt till liv och utveckling, samt att alla barn har rätt att uttrycka sin åsikt och att den respekteras”* (Unicef, 2009:14–18). Artiklarna påtalar alla barns lika värde och rättigheter utifrån att inte diskrimineras, barns bästa gällande utbildning, välfärd och hälsa samt rätten till att en miljö skapas som ger bästa möjlighet för överlevnad och utveckling (Unicef, 2009).

3.2 Systematiskt kvalitetsarbete

Systematiskt kvalitetsarbete kan ses som ett verktyg så eleverna ges rätt förutsättningar för att uppnå läroplanens mål. Det systematiska kvalitetsarbetet innehåller processer och metoder vilket sker genom uppföljning, utvärdering och analyser. Det kan ses i form av cirkulära loopar vilket är en process som behöver ges tid. Genom att systematiskt samla in underlag och följa upp arbetet mot uppsatta mål kan mönster synliggöras och utifrån det analyseras. Dessa underlag ligger till grund för vidare utveckling av verksamheten (Håkansson, 2017).

Enligt Håkansson (2017) finns ett samband mellan rektorers ledarskap och kommunikation samt hur dessa samspelar med kvalitetsarbete och kvalitetsredovisning. Skolor där systematiskt kvalitetsarbete prioriteras visar på goda resultat akademiskt och socialt. Däremot är systematiskt kvalitetsarbete sällan problemfritt och inte heller en garanti för ökad måluppfyllelse och hög kvalitet. Från 1 juli 2011 finns inte några nationella krav på skolor eller huvudmän att upprätta kvalitetsredovisningar, skolplaner eller arbetsplaner (a.a.). Däremot belyser Skollagen (SFS 2010:800) att varje enhet ska bedriva ett systematiskt och kontinuerligt arbete med att följa upp, dokumentera och utveckla verksamheten. Studier gjorda av Håkansson & Sundberg (2018) visar att rektorer som i analysarbetet använder systematiskt insamlad information som underlag för samtal med pedagoger i verksamheten skapar en djupare förståelse och medvetenhet för all personal som är verksam vid enheten (a.a.).

Granberg & Ohlsson (2018) beskriver lärandeorganisationer som processer eller loopar som återkommer på alla nivåer; individ-, grupp- och organisationsnivå. Lärandeprocesser utgår från ett är-läge till ett bör-läge. Det är resan mellan dessa två begrepp som är lärprocessen där kollektiv samverkan skapar lösningar. För att processerna ska kunna ske förutsätts ett ledarskap vilket bygger på en social relation mellan medarbetare och ledare där man tillsammans leder utvecklingen (a.a.). Lindgren (2014) förhåller sig kritisk till systematiskt kvalitetsarbete, då hon ställer sig frågande om det är ett hjälpmedel för verksamheten eller ett hinder av dess utveckling och styrning. Den övervakning och tillsyn som systematiskt kvalitetsarbete innebär kan

starta processer och ett målinriktat beteende inom verksamheten och dess personal. Det här leder inte alltid till en positiv effekt, utan kan snarare påverka verksamheten i negativ riktning (Lindgren, 2014).

3.3 Skolledarskap

Erlandsson (2015) skriver om strukturer och dess vikt i organisationen. Ledarskapet skapar dess norm och kultur, vilket påverkar en tillgänglig lärmiljö. Forskaren skriver i sin studie att skolans normer och värdegrund skapar förutsättningar för arbetet mot en tillgänglig lärmiljö. Det är rektors och skolledningens ansvar att skapa den kultur som ska råda genom sitt ledarskap och uppfattning (a.a.). Även Nilsson, Wallo, Rönnqvist & Davidson (2011) beskriver ledarskap som en ömsesidig social påverkansprocess mellan medarbetare och ledare för att uppnå gemensamma mål. Ledarskapets utformning påverkas av de strukturer som uppstår inom verksamheten. Normer och skolkulturer är kontextuellt betingat och skiljer sig därför mellan olika skolor (Thornberg, 2013).

Håkansson & Sundberg (2016) skriver om fyra generationer av skolutveckling, där den första generationens skolutveckling byggde på linjär styrning vilket fungerade allt sämre i den komplexa skolmiljö som idag utvecklats. I den andra generationens skolutveckling skedde det en centralisering för att stimulera skolans inre arbete och utveckling. Under tredje generationens skolutveckling skedde en allt svagare koppling till skolan och eleverna. Den politiska ambitionen tog allt större plats, vilket vidare ledde till konkurrens och valfrihet mellan olika skolor (a.a.). I dagsläget befinner vi oss i fjärde generationens skolutveckling och skolledarskap, där förutsättningar för hållbarhet bygger på historiska erfarenheter och att de professionella är delaktiga i skolans arbete. Det här kan kopplas ihop med Hargreaves & Finks (2008) tankar om hållbart ledarskap i skolan.

Nilsson m.fl. (2011) belyser att ledarskapet bör genomsyras av att kunna leda förändringsprocesser. Ledarskapet skall kunna möta den snabba förändringen i skolans komplexa miljö, där olika delar ska samspela. Forskarna skriver också att förändringar i organisationen leder till ny kunskap (a.a.). Ses ledarskapet ur ett transformativt perspektiv innebär det att ledaren förändrar samt utvecklar medarbetaren att prestera mer än vad individen från början trodde var möjligt. Håkansson & Sundberg (2016) beskriver vikten av olika samarbeten mellan olika instanser som till exempel förvaltning, skolledare, föräldrar, lärare och elever för en positiv skolutveckling (a.a.). Ledarens uppgift är skapa möjligheter för medarbetarna att involveras och aktivt påverka förutsättningar för elevernas lärande (Öqvist, 2014). Något som även Scherp & Scherp (2007) lyfter, då en ökad förståelse leder till ökade förutsättningar att utveckla elevernas lärande.

Håkansson & Sundberg (2016) beskriver att vissa ledarskapsstilar har fått mer spridning än andra, till exempel det distribuerade ledarskapet som bygger på tre komponenter; följare, ledare och situation. Grunden i dessa är den kollektiva interaktionen mellan deltagarna i den specifika situationen. När interaktionen sker mellan dessa skapas ett så kallat distribuerat ledarskap, vilket Ludvigsson (2009) benämner som ett samproducerat ledarskap. Det här skiljer sig från ett delat ledarskap som Håkansson & Sundberg (2016) beskriver som ett ledarskap där flera individer fungerar som ledare samt fördelar ansvar mellan varandra. Forskarna lyfter att ett formellt ledarskap inte står i motsättning till ett distribuerat ledarskap, utan att det som har avgörande betydelse för ett framgångsrikt ledarskap är att det är brett och utvecklingsinriktat. Utövas makten toppstyrt eller utan styrning, leder det till en begränsning i den kollegiala samverkan för att skapa förutsättningar för ett tillitsfullt klimat och en miljö som gynnar elevernas

utveckling och lärande (a.a.). Det här framhåller även Robinson (2011) då ett elevnära ledarskap kräver att ledarna involveras i det direkta arbetet med att förbättra lärande och undervisning.

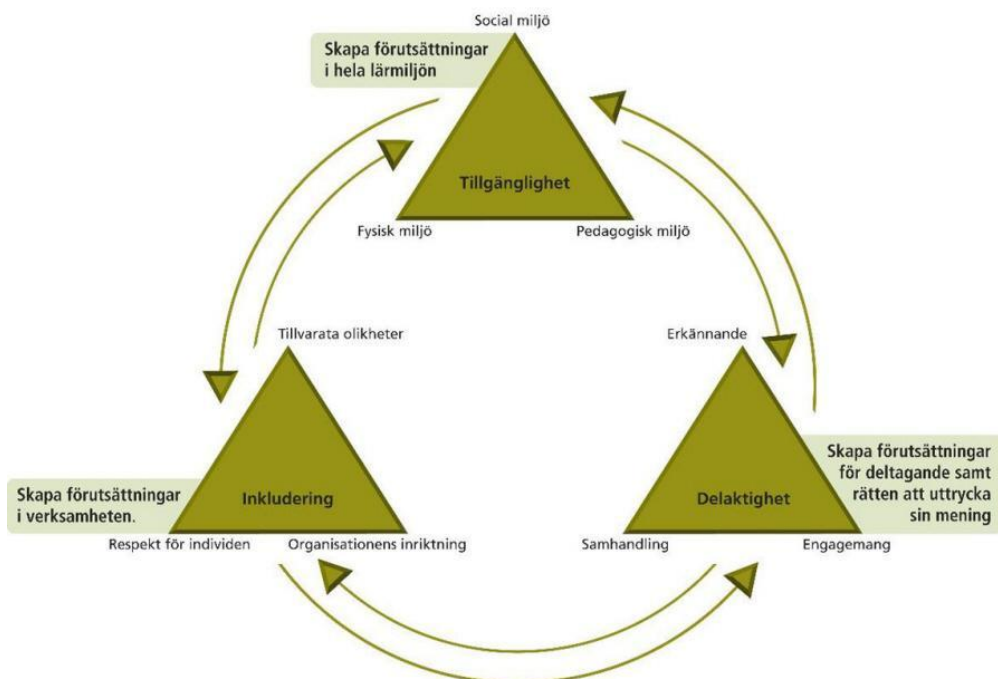
3.4 Tillgänglig lärmiljö

Tillgänglig lärmiljö har tidigare främst handlat om utformandet av lokaler för att möta individer med fysisk funktionsvariation, såsom syn-, rörelse- och hörselnedsättningar. Utifrån Specialpedagogiska skolmyndighetens tillgänglighetsmodell måste lärmiljön ses i sin helhet för att skapa förutsättningar så att alla elever kan delta och utveckla sitt lärande, genom att mötas upp med en kompensatorisk miljö (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018). Det här innebär att skolan ska utforma en verksamhet som väger upp och kompenserar elevers skilda förutsättningar för lärande (Skolverket, 2014b). Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018) lyfter att arbetet med tillgänglig lärmiljö ska ske främjande och förebyggande för att skapa förutsättningar att nå fler elever och därmed minska behovet av extra anpassningar och särskilt stöd. Vidare beskrivs att elever får bäst förutsättningar till lärande och utveckling när de tre områdena social-, pedagogisk- och fysisk miljö samspelar. Den sociala miljön beskriver Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018) som att elever ska ges olika strategier för att kunna delta i gemenskapen med andra elever och vuxna i verksamheten. Den pedagogiska miljön syftar på hur undervisning ska utformas för att möta varje individ utifrån behov, så att eleven kan tillgodogöra sig undervisningen. Den fysiska miljön ska utformas så att alla elever fysiskt kan delta och utvecklas i verksamhetens alla arenor. När dessa tre miljöer samspelar kan verksamheten beskrivas som tillgänglig och leda till en positiv utveckling för eleven (a.a.). Statens Offentliga Utredningar (SOU 2015:22) belyser att det är betydelsefullt att alla nivåer i styrkedjan är involverade genom hela processen för att tillgänglig lärmiljö ska få önskad effekt, vilket innefattar politiker, huvudmän, rektorer, verksamma pedagoger, elever och vårdnadshavare. Kommunikation är avgörande för medarbetarnas möjlighet till delaktighet i processen (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018).

3.5 Likvärdig utbildning

I Skollagen (SFS 2010:800) beskrivs att utbildningen inom skolväsendet alltid ska vara likvärdig, oavsett vilken skolform det gäller och oberoende av lokaliseringen i landet. Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshem (Lgr 11) beskriver likvärdigheten som att undervisningen inte behöver se lika ut överallt eller att resurser skall fördelas jämt. Det som avses är att anpassa både skolans undervisning och resurser efter elevernas förutsättningar och behov (Skolverket, 2018). För att skapa en likvärdig utbildning för alla elever beskriver Asp-Onsjö (2006) tre olika inkluderingsstadium; rumslig-, social-, och didaktisk inkludering. Elevens placering i klassrummet och hur hen interagerar socialt samt pedagogers kunskap om att skapa förutsättningar för elevens bästa utgör hela perspektivet. Forskarna skriver att de här tre sidorna av inkludering inte kan ses som enskilda delar utan bygger på samverkan mellan varandra. Specialpedagogiska skolmyndigheten (2017) belyser att likvärdig utbildning består av tre delar; tillgänglighet, inkludering och delaktighet.

Likvärdig utbildning

Figur 2: Illustrationen synliggör hur de tre begreppen; tillgänglighet, delaktighet och inkludering påverkar varandra. De kan även ses som fristående, dock kan begreppen aldrig rangordnas eller väljas bort (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2017:1).

Utifrån modellen ovan, vilken beskriver likvärdig utbildning, går det att applicera Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell där tillgänglig lärmiljö ses ur ett djupare och bredare perspektiv i form av pedagogisk-, social- och fysisk lärmiljö. I Göransson & Nilholm (2014) beskrivs inkludering som att skolan och lärare behöver möta alla elevers behov för att alla elever ska göras delaktiga i sitt lärande. Skolinspektionens (2018) kvalitetsgranskning belyser att den enskilde individen skall ges förutsättningar att förstå undervisningens innehåll, språk, sociala koder, samt tillgänglighet i omgivningen. Tillgänglighet handlar om känslan av tillhörighet, delaktighet, samt att ha inflytande över sitt eget lärande, vilket endast kan bedömas av individen själv. Det här kan i sin tur leda till ökad autonomi och självkänsla för individen. Skolinspektionens (2018) studie visar att lektionsstrukturer behöver vara utarbetade tillsammans med eleven för att leda till önskad effekt av undervisningen. När pedagoger oreflekterat följer verksamhetens policy för att till exempel skapa studiero eller olika stödstrukturer leder det inte till önskad effekt av undervisningen, vilket inskränker elevens möjlighet till delaktighet (a.a.). Rektorer belyser att det finns en stor efterfrågan från pedagogerna att få konkreta metoder och verktyg. Dock visar studien att nya arbetsätt blir ineffektiva om pedagogerna inte besitter kunskap om metodens syfte. Rektorer och representanter från elevhälsan påtalar vikten av att skapa ett gemensamt förhållningssätt, vilket leder till en förändrad uppfattning i verksamheten (a.a.). Enligt Persson & Persson (2012) har elevens delaktighet i sin egen undervisning stor betydelse för måluppfyllelse och inkludering. Genom att ta del av elevens egna tankar om hans behov skriver Asp-Onsjö (2006) om att elevens känsla av tillhörighet och positivitet till sin skolgång ökar, vilket i sin tur har stor betydelse för hans känsla av inkludering.

Skolinspektionen (2016) visar i sin rapport att skolors arbete behöver utvecklas gällande extra anpassningar och tillgänglighet. Det framkommer att skolorna inte har förankrat

eller etablerat något varaktigt arbetssätt, men även att de extra anpassningar som gjorts inte överensstämmer utifrån elevernas behov. Det framkommer även brister vad gäller uppföljning och utvärdering (a.a.). Om elever ska få rätt stöd utifrån sina behov som Skollagen (SFS 2010:800) nämner är det betydelsefullt att rektorer ger rätt förutsättningar och fortbildning till personalen (Skolinspektion, 2016).

4 Teoretisk förankring

Nedanstående text beskriver den teori som ligger till grund för utformandet av arbetet, intervjuer och efterföljande analys. Då den här studien undersöker ledarroller så utgår vi från det sociokulturella perspektivet som beskriver hur lärande sker i samspel med andra människor (Vygotskij, 1978).

Enligt Vygotskij (1986) sker en individs lärande i samspel med andra människor där miljön har en stark påverkan. Där lyfter Vygotskij betydelsen av språket som verktyg i de sociala samspelet. För att en individ ska utvecklas vidare och nå högre nivåer i sin utveckling förutsätts en process där individer söker stöd hos varandra. Utifrån Vygotskij teori (1986) om samspel och kommunikation tolkas resultatet i den här studien som relevant då teorin fungerar som verktyg för att tolka och förstå rektorernas uppfattningar. Säljö (2015) tolkar Vygotskijs teori och beskriver att inom ett sociokulturellt perspektiv finns intresse i att undersöka hur individer och grupper handlar och tänker. Vygotskijs teori (1978) bygger på att kommunikation och tanke har en nära relation med varandra. När individer samspekar och kommunicerar tar de in nya perspektiv att resonera, tänka och agera kring. Forskaren skriver om medierande verktyg och dess inverkan på lärande och de mänskliga handlingarna. Medierande lärande beskrivs som verktyg eller redskap som används av individen för att tolka och förstå sin omvärld, sociala och kulturella resurser. Vygotskij nämner två olika huvudredskap; det språkliga vilket innefattar intellektuella, kommunikativa, mentala och diskursiva redskap samt det fysiska vilket innefattar det materiella som finns i omgivningen (a.a.). Vygotskij (1978) beskriver att människan använder de medierande verktygen på olika sätt och beroende på hur individen samverkar med verktygen tolkas omvärlden. Det här kan ses ur perspektivet att omvärlden tolkas olika beroende på vilken kontext en individ befinner sig i och vilken kultur hen har med sig sedan tidigare. En individs lärande kan därför se olika ut beroende på behov, förutsättningar och erfarenheter (a.a.).

Vygotskij (1978) belyser även den proximala utvecklingszonen vilket bygger på att varje individ möts utifrån dess behov och förutsättningar i syftet att öka kunskapsinhämtning. Vidare beskriver Vygotskij (1986) att alla har en potential för att utveckla lärande och tänkande, där potentialen kan frigöras genom återkopplingar i sitt lärande, konkreta mål, samt vetskap om vad som ska ske härnäst. Det leder till att eleven får kunskap och förståelse att förstå ett problem eller en händelse på ett annat och nytt sätt (a.a.). Om ett misslyckande hos individen uppstår beskriver Vygotskij det här som en utmaning i för hög zon, vilket kan leda till en stagnation i både lärande och social utveckling (Vygotskij, 1986). Säljö (2015) lyfter att människan är biologiskt utrustad vare sig vilken påverkas av fysiska-, mentala- och materiella resurser och krav som omgivningen erbjuder. I ett sociokulturellt perspektiv framskrivs fysiska-, språkliga- och intellektuella redskap och verktyg som resurser (a.a.). Människan använder dessa redskap för att förstå och agera i samspel med omvärlden. Genom sociokulturella redskap har människan utvecklat kompensatoriska verktyg för att tillgodose sina behov och förenkla sin vardag (Säljö, 2015).

Vygotskijs tankar om den proximala utvecklingszonen kan kopplas samman med Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell, där Tufvesson (2007) belyser vikten av samspel gällande social- fysisk- och pedagogisk miljö och där varje individs individuella behov möts upp. Ett samspel mellan dessa tre miljöer kan ses som en förutsättning för att möta elevens behov och på så sätt utmana eleven på rätt nivå enligt Vygotskijs (1978) tankar om den proximala utvecklingszonen. Utifrån ett sociokulturellt perspektiv ses det mänskliga tänkandet och kommunikationen som ett verktyg för att beskriva och förklara ett fenomen eller sin omgivning, vilket Vygotskij (1986) benämner som medierande verktyg, som ligger nära Tufvesson (2007) forskning om tillgänglig lärmiljö. Studiens syfte och frågeställningar kan kopplas samman med Vygotskijs medierande verktyg genom att tolka resultatet om hur rektorer uppfattar begreppet tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljö organiseras och säkerställs.

5 Tidigare forskning

Sökmotorer vi använt oss av är ERIC, Google Scholar och Swepub- databas. Vi har även använt oss av litteratur inom studiens område. De sökord vi valt att använda är: *“Elevinflytande, elevmotivation, environment, inclusive education, individualisering, leadership attitudes, tillgänglig lärmiljö.”*

Den tidigare forskning som presenteras berör olika forskningsområden som är relevanta för vår studie. En del av forskningen lägger fokus på hur olika ledarskap påverkar organisationen samt dess utformning. Andra forskningar lägger fokus på skolsvårigheter och miljöns påverkan på individen. Om blicken riktas mot forskning inom området tillgänglig lärmiljö har vi funnit få studier vilka är relevanta för ämnet.

5.1 Tillgänglig lärmiljö

Specialpedagogiska skolmyndigheten har baserat mycket av sitt lärmaterial på är Tufvessons (2007) empiriska avhandling gällande tillgänglig lärmiljö: *“Concentration Difficulties in the School Environment - with focus on children with ADHD, Autism and Down's syndrome”*. Forskningens syfte var att undersöka och identifiera miljöfaktorer som påverkar elever med ADHD, autism och Downs syndrom i sitt lärande och elevernas förmåga att kunna koncentrera sig i skolans lärmiljö. Målet med studien var att belysa vikten av att arbeta främjande och förebyggande, samt att undanröja hinder i elevens lärmiljö vilket är något som gynnar alla elever i skolan (a.a.). I Gerrbos (2012) empiriska studie beskrivs skolan utifrån ett mångfacetterat perspektiv och kan ses som en komplex organisation. Forskaren beskriver vidare hur skolans organisation i praktiken skapar förutsättningar utifrån idén om *“En skola för alla”* där det sociala samspelet ses som en av de större utmaningarna i verksamheten. Det här innebär att alla elever ska ha en plats i skolan oavsett funktionsvariation. Verkligheten visar dock att det är en svår uppgift för skolan att vara till för alla. Skolsvårigheter är enligt forskaren kontextburna där skolan som organisation har skyldighet och ansvar att skapa en verksamhet som ger det stöd som gruppen och dess individer behöver. Vidare lyfts betydelsen av omgivningens bemötande mot eleven samt vikten av att bygga relationer mellan elev och pedagog. I studien framkommer att avsaknad av ett relationellt perspektiv leder till ökade skolsvårigheter där ansvaret förskjuts till den enskilda individen. Gerrbo (2012) belyser vikten av att elevens röst tas tillvara vid utformandet av en gynnsam lärmiljö vilket förutsätter att verksamheten ser till hela skoldagen, aktiviteter, förhållningssätt samt bemötande. Tufvessons (2007) resultat visar att lärmiljön behöver anpassas och varieras utifrån varje enskild individs behov. Behoven behöver mötas upp och tillgodoses utifrån lärmiljöns tre olika delar. Resultatet visar att

eleven oavsett hinder ska få den stödjande struktur som hen behöver för att nå sin fulla potential både socialt och kunskapsmässigt. Tillgodoses inte elevens individuella behov genom förebyggande och främjande arbete kan det på sikt ge konsekvenser för individens lärande och sociala samspel (a.a.).

Även Lindqvist & Nilholm (2013) lyfter begreppet "*En skola för alla*" i sin kvantitativa studie som tolkningsbart och komplext. Det här skapar ett dilemma då skolan ska erbjuda alla elever likvärdig utbildning samtidigt som undervisningen ska anpassas till varje elevs individuella behov. Giotas (2013) metaanalytiska studie beskriver att inom skolan har det skett en förskjutning mot ökat individuellt arbete. Forskaren belyser att det finns en stor risk att elevens motivation dalar om inte rätt stöd ges, något som främst drabbar elever som är i behov av stöd och struktur. Idag har individualisering utvecklats till att undervisning för elever i behov av stödstruktur har flyttats från gemenskapen i klassrummet till placering utanför klassrummet. Forskaren belyser vikten av att pedagogerna skapar relation till eleverna och tar till vara på deras lust att lära, vilket leder till gemenskap och större motivation. Lärmiljöns effektivitet påverkas av vilken lärare eleven möter och deras attityd gentemot undervisningsmetoder och funktionsvariationer. Undersökningen trycker också på att ansvaret att möta elevers olika behov ska läggas på läraren och organisationen, inte på den enskilde individen. Lärandemiljöer ska skapas utifrån rådande kontext och utifrån elevens behov, vilket förutsätter ett anpassat upplägg och bemötande (a.a.). Lindqvists och Nilholms (2013) studie visar att flertalet rektorer uppfattar elevers skolsvårigheter som individuella brister och att det är specialpedagogers och speciallärares uppgift att möta och tillgodose de här elevernas behov. Enligt forskarna kan det här ses som ett föråldrat synsätt att använda sig av specialpedagogisk kompetens, då de här insatserna tenderar att ske som punktinsatser och inte utifrån ett helhetsperspektiv. Studiens resultat visar att rektors uppgift således är komplex, utmanande och problematisk vad gäller att skapa en tillgänglig lärmiljö och "*En skola för alla*" (a.a.)

5.2 Ledarskap

I Sverige har en förändring skett i det pedagogiska ledarskapet i och med införandet av det fria skolvalet och New Public Management-tänkandet. Rektorer har gått från att vara pedagogiska ledare till pedagogiska framgångsrika ledare, där fokus ligger på att skapa en framgångsrik skola för att få fler elever och vårdnadshavare att välja just "deras" skola (Giota, 2013). Nehez (2015) skriver i sin aktionsforskning att en skola klassas som framgångsrik när den har hög resultat och måluppfyllelse. Det här innebär att skolledares ledarskap har stor betydelse för elevers och skolans utveckling. Skolan har idag tagit efter det privata näringslivet och är ute efter dess effektivitet, vilket ses genom att utbildningen mäts genom mål- och resultatstyrning (a.a.). Giota (2013) skriver att genom fokuseringen på måluppfyllelse blir det svårare att uppnå inkludering och en tillgänglig lärmiljö som anpassas efter elevens behov. Den tid som lärare har räcker inte till för att skapa de relationer som behövs för att utveckla en mångfacetterad lärmiljö för alla elever (a.a.).

Nehez (2015) skriver om hur rektorers ledarskap är beroende av skolans kontext, samt att skolutvecklingsinsatser påverkas av hur skolan är organiserad och vilken kultur som råder. I studien framkommer att förändringar i skolvardagen sker snabbt. Oftast är det planerade skolförändringar som ges mest utrymme och tid på grund av att de är baserade på resultat- och måluppfyllelse. Nehez (2015) studie visar dock att snabba förändringar är svårare att bibehålla över tid, då de påverkas av resurser, ekonomi, sociala och politiska faktorer. Rektorers ledarskap påverkas hela tiden av politiska

beslut och styrningar, vilket försvårar utformandet av en hållbar organisation med utvecklingsmöjligheter i skolans kultur, något som Ståhlkrantz (2019) även belyser i sin kritiska policyanalys. Erlandsson (2015) lyfter vikten av att samverka och dialog sker mellan de olika nivåerna i styrkedjan, det vill säga från politisk-, skolledarskaps-, lärartill elev nivå för att inkludering och tillgänglig lärmiljö ska skapas. Vidare skriver Ståhlkrantz (2019) att det inte finns några enkla organisatoriska lösningar som leder till bättre resultat och framgångsrika skolor. Det vill säga att varje skola är unik och kräver ett anpassat ledarskap utifrån rådande skolkontext, något som krockar med de politiska riktlinjer och förutsättningar som skolledare står inför (a.a.). Ludvigsson (2009) lyfter i sin fallstudie att det kan ses som ett förenklat sätt att enbart förlita sig på rektors ledarskap gällande utveckling av skolkultur och lärmiljö. Forskarens resultat visar att rektors ledarskap behöver ledas och fördelas mellan olika medarbetare med uppdraget att leda skolan mot målen, vilket benämns som samproducerat ledarskap. I det samproducerade ledarskapet är kommunikation mellan rektor och medarbetare grunden för en fungerande och delaktig organisation som är hållbar över längre tid (a.a.). Erlandsson (2015) belyser vikten av prestigelöst ledarskap där alla medarbetare görs delaktiga i arbetet med att utveckla och ta ansvar för verksamheten. Det delade ansvaret är en förutsättning för att gamla normer och kulturer ska förändras och därmed ges utrymme att skapa ett förhållningssätt vilket gynnar utformandet av tillgänglig lärmiljö (a.a.). Ludvigsson (2009) skriver att det relationella perspektivet mellan de olika medarbetarna är det som ska ligga i fokus, så även relationen mellan rektor, lärare och elever. Forskaren belyser vikten av förståelse mellan individerna och organisationens delar. Det här skapas bäst i de vardagliga informella mötena, som gör att relationer och kulturer byggs upp gemensamt genom delaktighet (Ludvigsson, 2009). Lindqvist & Nilholm (2013) framhåller vikten av att skapa förutsättningar för kommunikation, vilket leder till goda relationer, samsyn, samt ett kollegialt lärande. Här belyses specialpedagogens roll som betydande i arbetet med att stötta och leda pedagogerna i deras arbete (a.a.).

6 Metod

I följande avsnitt presenteras metoden som valts till studien, urval av informanter, genomförande, analys och bearbetning, forskningsetiska principer samt validitet.

6.1 Metodval

Enligt Ahrne & Svensson (2015) bygger en kvalitativ metod på intervjuer, observationer eller analyser av texter. När en kvalitativ metod väljs bör forskaren beakta att individens tidigare erfarenheter och perspektiv påverkar resultatet, exempelvis vid tolkning av intervjusvar. Syftet i den här studien är att undersöka rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljöer organiseras och säkerställs. Därför passar en kvalitativ intervjumetod bra för att få fram rektorers uppfattningar. Ahrne & Svensson (2015) beskriver att intervjuer kan utformas på olika sätt. Till exempel kan det vara med öppna frågor, semistrukturerade intervjuer med följdfrågor och de kan även vara djupintervjuer för att få en djupare kunskap om olika personliga perspektiv.

6.1.1 Undersökningsinstrument

I den här studien vill vi fokusera på rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö och därför väljer vi en kvalitativ metod med semistrukturerade intervjuer för att kunna få förklaringar kring ämnet och vid behov använda följdfrågor. Inför intervjuerna utformades en intervjuguide, där frågor arbetades fram utifrån studiens syfte och frågeställningar. Frågorna i guiden strukturerades upp i huvudfrågor och underfrågor

utifrån studiens syfte. Ahrne & Svensson (2015) beskriver semistrukturerade intervjuer som bra metod när perspektiv och en helhetsbild vill synliggöras. Intervjufrågorna kan därför vara mer öppna, ha uppföljningsfrågor och ställas i olika ordning. Självva kunskapen kanske inte bli djupare men man kan som forskare få ett bättre sammanhang och fler nyanser (a.a.). Intervjuerna inleddes med fyra frågor om informanternas grundutbildning, påbyggnadsutbildning, antal år i tjänst som rektor samt antal år på nuvarande arbetsplats, de här valdes att inte tas med i resultatet och analysen (Bilaga A).

6.2 Urvalsgrupp

Målgruppen för den här studien är rektorer verksamma inom årskurs F-6 för att undersöka deras uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljöer organiseras och säkerställs. Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2011) påtalar att urvalet påverkas av forskningsfrågans utformning. Enligt Bryman (2002) har kvalitativa undersökningar ofta en brist på klarhet vad gäller urval. De urvalsförfaranden som exempelvis kan tillämpas kan vara bekvämlighets- eller tillfällighetsurval, vilket utgår från tillgänglighet av informanter eller ett stratifierat sannolikhetsurval. Den här studien uppfyller främst kriterierna för sannolikhetsurvalet då informanterna tillfrågades via ett massutskick via mail. Studien är genomförd i en medelstor svensk kommun och skolorna representerades av både tätort och landsbygd där en jämn fördelning mellan män och kvinnor representerades. Enligt Lundman & Hellgren Graneheim (2017) förespråkas alltid en blandning av män och kvinnor i olika åldrar som informanter för att undersökningen skall ges större validitet. De tolv första rektorerna vilka återkopplade om deltagande blev vår urvalsgrupp. Ursprungstanken var att genomföra tolv intervjuer, dock fick en informant förhinder. Efter elva intervjuer upplevde vi ett likvärdigt svarsinnehåll i intervjuunderlaget, något som Hartman (2001) beskriver som en teoretisk mättnad. Därav valde vi att inte söka fler informanter.

6.2.1 Beskrivning av informanterna

- Informant 1: Utbildad lärare vid praktisk gymnasieutbildning och rektorsutbildad. Verksam som rektor i fyra år.
- Informant 2: Utbildad tidigarelärare, förskollärare och specialpedagog. Är under utbildning vid rektorsprogrammet. Verksam som skolledare i fyra år.
- Informant 3: Utbildad fritidspedagog och lärare. Ingen rektorsutbildning. Verksam som skolledare i två år.
- Informant 4: Utbildad mellanstadielärare och rektorsutbildad. Verksam som rektor i fjorton år.
- Informant 5: Utbildad fritidspedagog och rektorsutbildad. Verksam som rektor i fem år.
- Informant 6: Utbildad tidigarelärare och rektorsutbildad. Verksam som rektor i tio år.
- Informant 7: Utbildad grundskollärare och rektorsutbildad. Verksam som rektor i fem år.
- Informant 8: Utbildad tidigarelärare. Är under utbildning vid rektorsprogrammet. Verksam som skolledare i två år och som rektor i två år.
- Informant 9: Utbildad fritidspedagog och rektorsutbildad. Verksam som skolledare i sju år och som rektor i fem år.
- Informant 10: Utbildad grundskollärare och specialpedagog. Är under utbildning vid rektorsprogrammet. Verksam som rektor i ett och ett halvt år.

- Informant 11: Utbildad grundskollärare. Är under utbildning vid rektorsprogrammet. Verksam som skolledare i tio år och rektor i två och ett halvt år.

6.3 Genomförande

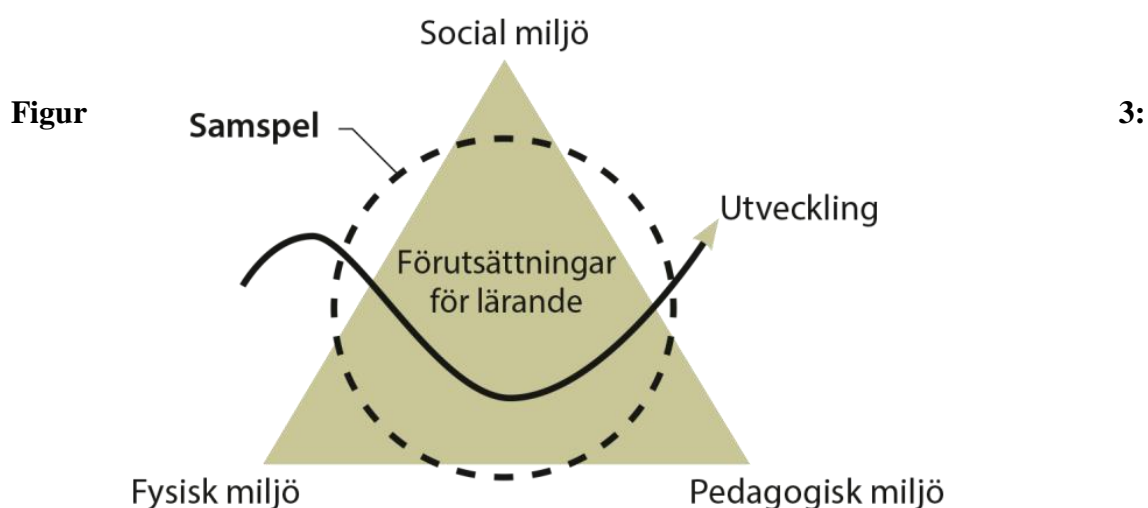
Vi valde att ta kontakt via mail med den aktuella urvalsgruppen, därefter utformades en intervjuguide med semistrukturerade intervjufrågor. Innan intervjuerna skickades ett samtyckesdokument (Bilaga B) ut via mail till respektive rektor, där studiens syfte och anonymitet framgick. Rektorerna fick välja om de ville genomföra en fysisk intervju eller telefonintervju. Intervjuerna genomfördes på försommaren i samband med skolornas terminsslut. Ahrne & Svensson (2015) skriver att en telefonintervju kan vara smidigt för informanten då det är tidsbesparande, dock kan den här intervjuformen resultera i mer formella svar än vid fysisk intervju. En fysisk intervju ses som ett samspel mellan individerna och enligt Säljö (2015) sker det här genom språkliga kommunikationer. Forskaren beskriver även att en kommunikation kan ske genom olika språk såsom kroppsspråk, verbalt språk och mimik vilket uppstår i ett fysiskt möte (a.a.). Ahrne & Svensson (2015) belyser att telefonintervju lämpar sig bättre om en studie vill komma åt specifika frågor i hur en organisation hanterar sakliga problem och sämre när studien vill belysa nyanser och kulturer som råder i en social miljö. Tidpunkten för intervjuerna bokades utifrån informanternas möjlighet av tid. Intervjuerna genomfördes vid informanternas skola i rektors rum, eller via telefon med två deltagande författare till den här studien. Rollen som intervjuledare delades mellan författarna, så även rollen för inspelning av samtalen. Stukát (2011) belyser en vinst med att vara två vid intervjutillfället då det skapar en ökad förutsättning för samtalsledaren att kunna fokusera på de olika frågorna under intervjun och att den medlyssnande säkerställer att alla frågor belyses. Den här studien är utförd av tre studenter, dock under intervjutillfällena närvarade två studenter åt gången med hänsyn till det maktförhållande som kan uppstå vid en intervjusituation. Ahrne & Svensson (2015) skriver att man i egenskap av intervjuare bör vara medveten om det maktförhållande som lätt kan uppstå vid intervjutillfället beroende på rumsliga faktorer, nationalitet, kön och antalet intervjupersoner vid genomförandet. Intervjuerna spelades in med hjälp av två mobiltelefoner och ljudfilerna förvarades sedan i en lösenordsskyddad dator fram till att transkribering gjorts. Därefter raderades ljudfilerna på datorn.

6.4 Analys och bearbetning

Vårt syfte har varit att undersöka rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljö organiseras och säkerställs. En viktig del i analysfasen är att bli förtrogen med sitt material (Fejes & Thornberg, 2009). Underlagen till materialet har lästs av samtliga författare ett flertal gånger. Därefter har materialet sorterats och tematiserats utifrån det vi uppfattar som viktigast med utgångspunkt från vårt syfte och frågeställningar. De här frågeställningarna har rubriker enligt följande; *tillgänglig lärmiljö*, *organisering av tillgänglig lärmiljö*, *säkerställande av tillgänglig lärmiljö*.

För att förstå och tolka resultatet har vi använt oss av en tematisk innehållsanalys. Där har likheter och olikheter identifierats ur en stor mängd textinnehåll från intervjuerna (David & Sutton, 2017). Resultatet analyseras utifrån ett sociokulturellt perspektiv för att förstå rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljö organiseras och säkerställs. Utmaningen med kvalitativa analyser är att skapa mening ur en stor mängd data där det handlar om att skilja mellan det betydelsefulla och det oviktiga, samt

identifiera signifikanta mönster (Patton, 2002). Enligt Hartman (2001) börjar analysarbetet direkt efter intervjun. De elva transkriberade intervjuerna analyserades med hjälp av den här analysmetoden och där syftet var att finna likheter och skillnader utifrån intervjuunderlaget vilket Patton (2002) beskriver. Den kvalitativa ansatsen har sin grund inom historia, filosofi samt antropologi. Ansatsen riktas mot att tolka, skapa förståelse och mening i människors subjektiva upplevelser av omvärlden (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013). Det mönster som styr den kvalitativa ansatsen bygger på att verkligheten är socialt skapad och beroende av individen (Starrin & Svensson, 1994). Därför har en tematisk innehållsanalys valts som metod för att tolka och analysera resultatet utifrån teorin om ett sociokulturellt perspektiv tillsammans med Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell.

“Samspelet i tillgänglighetsmodellen” (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018:14).

Figur 3 ovan visar Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell och sambandet mellan fysisk-, pedagogisk- och social miljö för att skapa en tillgänglig lärmiljö, vilket leder till lärande och utveckling. Figuren är en del av trianglarna i Figur 2 gällande likvärdig utbildning. Specialpedagogiska skolmyndigheten belyser att om utbildning ska bli tillgänglig för alla elever måste skolpersonal besitta kunskap om enskilda elevers olika förutsättningar för lärande. Personalen bör ha en förmåga att variera och anpassa både pedagogiska- och fysiska förutsättningar för att kunna möta elevers olika behov (a.a.). Anpassningar av den pedagogiska-, fysiska- samt sociala miljön kan ses i perspektivet av att vara ett medel för att göra lärandet både tillgängligt och att uppnå delaktighet, vilket innefattar uppföljning, analys och utvärdering (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018). Figur 3 används för att tolka och analysera den här studiens resultat tillsammans med sociokulturellt teori enligt Vygotskij (1986).

6.5 Forskningsetiska principer

Här lyfts forskningsetiska aspekter från Vetenskapsrådet (2017) som forskare enligt god sed ska tas hänsyn till vid intervjuer. Informationskravet uppfylldes genom att vi innan intervjuerna skickade ut ett samtyckesbrev till informanterna där syftet med studien framkom, samt informerades informanterna om hur den insamlade empirin skulle komma att behandlas i enlighet med nyttjandekravet. Enligt samtyckeskravet informerades informanten om att de under studiens gång har rätt att

avbryta deltagandet, så länge studien ej publicerats. Den här informationen upprepades än en gång inför varje intervju. I enlighet med konfidentialitetskravet fick informanterna förklarat för sig hur personlig data har hanterats under studiens gång. Efter intervjuerna sammanställdes den insamlade empirin och avidentifierades. När resultatet sammanställdes och tematiserats raderades all information och insamlad data från intervjuerna. Informanternas citat är framskrivna med fiktiva namn.

6.6 Validitet

Validitet inom kvalitativ forskning belyser i vilken utsträckning den metod som används svarar upp till det som ska undersökas (Kvale & Brinkmann, 2014). Det är av stor betydelse att forskaren är precis i sitt arbete och belyser det som är studiens syfte. Studiens validitet förutsätter att det finns en trovärdighet, där resultatet kritiskt granskas under forskningsprocessens gång (a.a.). Då vi valt informanterna från samma område kan alltid reliabiliteten ifrågasättas. Bryman (2011) skriver om urvalsgrupper och hur tillförlitlighet påverkas av urvalets geografiska område. Intervjuernas resultat tolkas utav forskarna och påverkas av deras kontexter samt tidigare erfarenheter (a.a.). I egenskap av forskare bör informanternas uttalande beaktas och tas hänsyn till i sin trovärdighet (Kvale & Brinkmann, 2014). Inför varje intervju belystes att det var rektorernas uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljö organiseras och säkerställs som var vårt intresse. Vid ett av intervjutillfällena skickades frågorna ut i förväg på uppmaning från informanten. Nu i efterhand ställer vi oss kritiska till hur det här påverkat informantens svar och tillförlitligheten, eftersom informanten fick möjlighet till förberedelse av frågorna.

7 Resultat

I det här avsnittet redovisas resultatet av de intervjuer som gjorts över rektorernas uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljö organiseras och säkerställs. Tre olika huvudteman skapade utifrån studiens frågeställningar; *tillgänglig lärmiljö*, *organisering av tillgänglig lärmiljö* och *säkerställande av tillgänglig lärmiljö*. Under varje huvudtema finns underrubriker där en summering av det innehåll som framkommit beskrivs i en löpande text, vilket stärks med kärnfulla citat.

7.1 Tillgänglig lärmiljö

7.1.1 Fysisk lärmiljö

Samtliga rektorerna fokuserar på den fysiska miljön som grund vad gäller tillgänglig lärmiljö. De lyfter att rummet är betydande för en tillgänglighet och för att möta elevens behov, men kan även vara en begränsning utifrån ekonomiska förutsättningar. Det framkommer även att det fortfarande finns mycket konformitet i skolans lärmiljö, då de flesta rektorerna belyser att den fysiska miljön ser lika ut oavsett elevers olika behov.

“Om man tittar på elevers olikheter så är det märkligt ibland när man tittar in i ett rum så är det ganska likt andra rum. Lika för alla. Det tycker jag är ganska konstigt, både gällande fysiskt och läromedel” (Miriam).

7.1.2 Social lärmiljö

Tillgänglig lärmiljö beskrivs av flera rektorer som sociala sammanhang med välmående elever. Stort fokus ligger på kamrateffekt samt delaktighet och deltagande utifrån elevens förutsättningar i klassrumsmiljö. Elevens röst ligger i fokus och hens känsla av att finnas med i ett sammanhang och effekten synliggörs först när eleven själv

responderar på de insatser som gjorts. En förhoppning framgår hos rektorerna om att tillgänglig lärmiljö ska leda till en ökad måluppfyllelse.

“Det är ju barnets upplevelse av sin situation skulle jag vilja säga. När man frågar barnet och om barnet känner att de finns i ett sammanhang, mår bra och att det är meningsfullt och begripligt då är man nog rätt nära en tillgänglig lärmiljö i alla fall” (Ahmed).

Tillgänglig lärmiljö beskrivs av några rektorer som ett socialt fenomen, vilket innebär att det syns på elevens agerande och välbefinnande. Det brukar resultera i färre konflikter, utåtagerande situationer samt tryggare individer, enligt rektorerna.

7.1.3 Pedagogisk lärmiljö

Här lyfter några rektorer den pedagogiska miljön som viktig gällande tillgänglig lärmiljö. De fokuserar på lärprocesser av olika slag och hur undervisningen läggs upp. Det stora ansvaret läggs på lärarens och specialpedagogens kompetens för att utveckla de pedagogiska metoderna, där stora behov av stödinsatser i ämnena framkommer. Behovet av specialpedagogisk kompetens lyfts av de flesta rektorerna för att utveckla den pedagogiska lärmiljön.

“Den pedagogiska miljön handlar om hur man är som ledare i klassrummet, hur lägger man upp, planerar sin lektion/arbetsätt och hur förmedlar pedagogerna undervisningen till eleverna. Vad ska de göra tydligare? Här har specialpedagogens kompetens en viktig roll” (Lovis).

Någon rektor belyser att tillgänglig lärmiljö fokuserar på att använda elevens alla förmågor och flera sinnen för att ta in och bearbeta kunskap. De flesta rektorerna anser att läraren har ett stort ansvar och en stor möjlighet men även en utmaning att tillgodose elevernas olika behov i undervisningen.

7.1.4 Helhetsperspektiv

Begreppet tillgänglig lärmiljö uppfattas av några rektorer som en helhet och som en påverkansprocess, vilket kan resultera i en ökad måluppfyllelse och ett ökat välmående hos eleverna. De belyser de tre delarna fysisk-, pedagogisk- och social miljö som en gemensam förutsättning för lärande genom tillgänglig lärmiljö. Ett fåtal rektorer ser delarna utifrån ett grupperspektiv, andra utifrån individperspektiv och några utifrån båda perspektiven.

“Sen beror det ju på vilket ben vi tänker och jag tänker ju alla tre. Fysisk, pedagogisk och social. Och när det handlar om den pedagogiska lärmiljön så handlar det väldigt mycket om arbetsätt, variation och metod i undervisningen. Medans den sociala lärmiljön så handlar det mycket om relationer och hur man skapar trygghet med gruppen och ledarskapet då så klart. Veta hur man använder de fysiska delarna som man kan bygga upp i ett klassrum och självklart är det där mest pengar kommer in i den fysiska lärmiljön, för det blir ändå en ekonomisk del där” (Lill).

Någon rektor påtalar att tillgänglig lärmiljö förutsätter en bredd vad gäller ledning och stimulans så de flesta elever bemöts i sitt lärande, vilket förutsätter en flexibilitet och variation i undervisningen samt i det fysiska rummet. Någon rektor belyser även vikten av att tänka lärmiljö genom hela skoldagen och fysisk miljö inne och utomhus för att nå framgång. För att skapa gynnsamma förutsättningar för lärande hos eleverna, belyser de flesta rektorerna relationernas betydelse för en ökad motivation till sin skolgång. Det beskrivs som ett helhetstänk där alla faktorer måste samverka.

7.1.5 Osäkerhet av begreppets innebörd

Någon rektor kunde inte uttrycka och sätta ord på vad som avgör en tillgänglig lärmiljö.

“Jag vet faktiskt inte vad som avgör om en lärmiljö är tillgänglig” (Sven-Bertil).

I studien framkommer att en osäkerhet hos någon rektor finns om vad en tillgänglig lärmiljö är och vilka faktorer som samverkar för uppnå det.

7.2 Organisering av tillgänglig lärmiljö

7.2.1 Ledarskapsteorier

Rektorerna lyfter flera olika teorier som ligger till grund för deras ledarskap. En del tar upp att i egenskap av rektor handlar det om att ha ett situationsbaserat ledarskap, då det är kontexten som påverkar vilket ledarskap hen använder. Vidare lyfts kommunikation-, värdebaserat-, samt distribuerat ledarskap som ledarskapsteorier som rektorerna tillämpar. Samtliga rektorer påtalar vikten av att ta tillvara på olika förmågor och kompetenser inom verksamheten. Till exempel genom olika kanaler såsom arbetslag, ledningsgrupper, förstelärare, elevhälsa och andra nyckelpersoner med specifik kompetens för att därmed främja arbetet med tillgänglig lärmiljö. Några lyfter även det samproducerade ledarskapet, vilket bygger på en gemensam spelplan där förbättringsområden tillsammans arbetas fram.

“Jag har möjlighet att driva i egenskap av rektor. Själv är jag inget utan tillsammans driver vi, tillsammans formas vi, vill inte lärarna så är jag inget. Jag som rektor kan driva framåt, hitta vägarna, sen så vet jag inte alltid om det är åt rätt håll. Det håll som jag beslutar, sen handlar det att ta vara på dem som kan detta om lärmiljöer t ex specialpedagoger och lärarna. Det är ett gemensamt arbete” (Lovis).

Det framkommer i studien att flertalet rektorer bygger sin ledarskapsteori utifrån Vygotskijs tankar om att vi lär tillsammans, samt tanken om den proximala utvecklingszonen. Kommunikation lyfts fram som en bärande pelare, vilket är en förutsättning för en organisation. Någon nämner också en humanistisk syn, där erkännande av varandras kompetenser samt tro på dialog och delaktighet synliggörs.

7.2.2 Samverkan som förhållningssätt

I intervjuerna framkommer olika sätt att skapa ett gemensamt förhållningssätt. Informanterna trycker på retorikens betydelse och att bygga tillitsfulla relationer samt vikten av att vara närvarande och tillgänglig som rektor, både för sin personal och eleverna. Det handlar om att ständigt föra samtal i personalgruppen för att skapa ett salutogent klimat. Drygt hälften av rektorerna påtalar betydelsen av lyhördhet och prestigelöshet för att skapa förutsättningar för en tillgänglig lärmiljö. Några rektorer beskriver kulturen i verksamheten med teamkänsla, där ingen står ensam och rektors roll är att både styra, stödja samt att ifrågasätta. Det framkommer även att behov av stöd med specialpedagogisk relevans behövs i arbetet med att utveckla tillgänglig lärmiljö. Det framkommer en samsyn hos samtliga rektorer att skapa en kultur med ökad delaktighet i hela kollegiet, genom att ta vara på kunskap och öka kompetensen inom verksamheten.

“Jag tänker det här relationella är ju liksom också för mig en grund. Det här med barnets delaktighet, är också någonting som jag slås allt mer av när jag mötte Ross Greens tankar. Jag tror också på språkets betydelse, det är en viktig del.” (Pelle).

“Att skapa en organisation och kultur där man kan lära sig och utvecklas i. Det handlar om att vi måste få in lugnet i skolan och minska stressen. Vi måste hitta hållbarhet, hitta en metodik som lugnar barnen” (Harry).

Någon rektor påtalar att det handlar om ett ansvar hos alla i verksamheten att våga lämna sin komfortzon och ta ett steg tillbaka för att titta på vad i verksamheten som behöver följas upp, förändras och utvecklas i form av cirkulära loopar. Allt för att skapa en transparens i verksamheten som föder engagemang och delaktighet, både för personal och elever.

7.2.3 Likvärdighet

Några rektorer beskriver att tillgänglig lärmiljö bland annat handlar om att skapa samma strukturer i klassrummen, men även att förmedla en tydlighet för att öka kunskapsutvecklingen. Någon rektor beskriver det som att höja lägstanivån i klassrummen genom att skapa en likvärdighet genom stödstrukturer. Flertalet rektor påpekar att det bland annat handlar om att kravanpassa utifrån elevernas behov för att få en likvärdighet i utbildningen.

“Lika för alla, det tycker jag är konstigt. Variation krävs” (Amina).

En del rektorer belyser hur en stimulerande miljö och läroplanen sätter stor press på eleverna och att det ofta utmynnar i att alla ska uppnå samma pedagogiska och sociala krav jämfört med tidigare läroplaner. Rektorer belyser att det här kräver mycket resurser för att möta elevers olika behov för att kunna säkerställa likvärdighet.

7.3 Säkerställande av tillgänglig lärmiljö

7.3.1 Ansvar

Samtliga rektorer framhåller att ansvaret är delat i olika nivåer, dock är det deras roll som rektor att ha och ta det yttersta ansvaret att säkerställa tillgänglig lärmiljö. Några rektorer beskriver det i form av en styrkedja från huvudman till klassrumsnivå. Flertalet av rektorerna påtalar att de upplever bristande stöd från huvudmannen, däremot upplever de att stöd finns att tillgå via centrala elevhälsan och kollegial samverkan mellan andra rektorer.

“Ytterst är det egentligen den kommunala huvudmannens ansvar att skapa förutsättningar för att lärare ska kunna ge tillgänglig lärmiljö, sen är det alltid jag som rektor som är ansvarig. Men jag tänker att man måste utreda vad det är som är tillgänglig lärmiljö för olika elever. Det är inte säkert att det är samma för varje enskild elev utan det kan vara speciella anpassningar eller miljön som måste göras om. Jag ser att det är ett gemensamt ansvar, att det börjar i klassrummet och att läraren har ett ansvar att utreda vad som behövs tillsammans med vårt EHT-team” (Harry).

Flertalet rektorer beskriver att de har stora möjligheter att påverka och att det handlar om att vara tydlig i sin kommunikation. Några rektorer beskriver att de använder sig av olika verksamhetsspecifika kriterier och mål för att säkerställa arbetet gällande tillgänglig lärmiljö. Här framkommer att det bland annat kan styras genom medarbetarsamtal och lönesamtal med verksamma i skolan. Ett salutogent förhållningssätt framkommer genom att flertalet rektorer lyfter fram goda exempel anpassningar som genomförts i verksamheten för att inspirera, utveckla, samt säkerställa tillgänglig lärmiljö.

7.3.2 Systematiskt kvalitetsarbete

Samtliga rektorer pratar om mål, visioner och systematiskt kvalitetsarbete i intervjuerna. Ett fåtal rektorer beskriver hur de använder systematiskt kvalitetsarbete som ett verktyg för att utveckla och säkerhetsställa tillgänglig lärmiljö. Här framkommer även ett kritiskt perspektiv gällande begreppet tillgänglig lärmiljö.

“Tidiga insatser är betydelsefullt. Det är ju egentligen hela kvalitetsarbetet som ger information om en tillgänglig lärmiljö. Både när vi tittar på elevers kunskapsutveckling så får vi signaler om det här, men också utifrån de prioriterade utvecklingsområden som vi har nu” (Berit).

“Jag tror också att det finns behov av att titta på hur effektfulla tillgänglig lärmiljö är” (Ahmed).

Majoriteten av rektorerna pratar om systematiskt kvalitetsarbete i sin helhet utan koppling till tillgänglig lärmiljö. De nämner att det behövs tydliga visioner och mål om vart lärandet för eleverna ska leda till. Vikten av att skapa verktyg, kontinuerlig uppföljning samt metoder för att nå högre måluppfyllelse framhävs.

7.3.3 Rutiner och struktur

Samtliga rektorer beskriver hur de använder sig av rutiner och strukturer för att säkerställa att arbetet med en tillgänglig lärmiljö bedrivs och följs upp i hela skolans verksamhet. Flertalet rektorer lyfter begreppet effektkedjor som en del av strukturen för att säkerställa en ökad effekt av lärandet och därmed ökad måluppfyllelse. Några rektorer fokuserar mycket på att kommunikation sker genom olika planer och vissa fokuserar mycket på schemalagda fysiska möten. De här mötena används för att lyfta flera olika perspektiv kring tillgänglig lärmiljö och från olika yrkesprofessioner. Mötenas syfte är att få insikt i vad som sker i verksamheten.

“Det finns en mötesstruktur på ett konferensschema som vi vet när vi ska träffas men också en förväg bestäm dagordning om vad det är vi gör på de här mötena. Vi arbetar kring vårt uppdrag med tillgänglig lärmiljö. Vad gäller elevhälsan, då tycker jag det är viktigt att alla professioner finns med i elevhälsan”(Pelle).

Några rektorer lyfter att de väljer att omfördela resurserna i verksamheten utifrån rådande behov i elevgruppen, samt för att säkerställa lärmiljön.

7.3.4 Ekonomi

Flertalet rektorer nämner ekonomi som ett styrmedel och en faktor som påverkar deras resurser, samt möjligheter att utveckla lärmiljön.

“Vi har stora möjligheter att påverka den tillgängliga lärmiljön, men man måste prioritera. Att jobba med förhållningssätt kostar ingenting. Vi kan faktiskt styra våra ekonomiska medel till att skapa förutsättningar i den fysiska miljön”(Miriam).

Det framkommer att fysisk lärmiljö påverkas av ekonomiska resurser. Vad gäller pedagogisk- och social miljö kan kompetens tas till vara på utan större ekonomiska kostnader med hjälp av befintliga resurser och stöd av elevhälsan. En del rektorer lyfter dock ekonomins påverkan vid rekrytering av rätt kompetens och behörig personal.

7.3.5 Möjligheter och utmaningar

Samtliga rektorer upplever att de har stora möjligheter att påverka arbetet med tillgänglig lärmiljö. De ser att det finns både möjligheter och utmaningar att skapa en

god lärmiljö. Någon rektor anser att det inte finns några styrande faktorer uppifrån som begränsar möjligheterna till att säkerhetsställa en tillgänglig lärmiljö och skolutveckling. Flertalet rektorer lyfter att det är svårt att säkerhetsställa verksamhetens lärmiljö då det ofta råder brist på rätt kompetens. De belyser även att elevens röst ofta glöms bort eller inte prioriteras, men att den egentligen har en avgörande betydelse för att man ska veta om lärmiljön är tillgänglig.

“Utmaningarna är väl att bryta gamla invanda mönster skulle jag nog säga. Det är lätt att göra happenings med kompetensutveckling, men att få saker att hålla i över tid och inte falla tillbaka till gamla hjulspår är nog utmaningen” (Siv).

Flera rektorer lyfter att den stora utmaningen är att skapa en likvärdighet på grund av att pedagoger inte hinner med att anpassa och därmed göra lärmiljön tillgänglig. Flera rektorer påtalar att det kan bero på flera faktorer såsom brister i planeringen och att fokus läggs på fel saker. En annan aspekt som framkommer hos några rektorer är svårigheten i att bryta invanda mönster hos pedagogerna.

8 Analys

I det här avsnittet analyseras resultatet utifrån ett sociokulturellt perspektiv och Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell, enligt följande rubriker; *tillgänglig lärmiljö, organisering av tillgänglig lärmiljö och säkerställande av tillgänglig lärmiljö.*

8.1 Tillgänglig lärmiljö

Utifrån ett sociokulturellt perspektiv skapas ny kunskap när människor möts och integreras med varandra (Vygotskij, 1986). Studiens resultat visar att det finns en spridning gällande rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, vad gäller förståelse, kunskap och vilka faktorer som samverkar för att uppnå en tillgänglig lärmiljö utifrån Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell. Det här kan kopplas samman med Vygotskijs (1978) teori om medierande verktyg som beskriver hur individen tolkar sin omvärld med stöd av dessa, vilket är kontextberoende och därför ser olika ut för varje individ.

En stor del av rektorerna fokuserar framförallt på det fysiska rummet där de påtalar att läraren har ett stort ansvar att utforma lärmiljön. Ses det här utifrån ett sociokulturellt perspektiv sker en individs lärande i samspel med den sociala och den fysiska miljön (Vygotskij, 1986). Vidare framkommer det i resultatet att det sociala och det pedagogiska perspektivet inte framhävs i lika hög grad när det gäller rektorernas uppfattning om vad tillgänglig lärmiljö innebär. Tufvesson (2007) beskriver att varje individs behov behöver mötas upp i termer av pedagogisk-, fysisk- och social miljö för att nå sin fulla potential. Enligt Vygotskijs (1978) teori finns två olika huvudverktyg för att förstå och tolka sin omvärld. Det ena är det språkliga där kommunikationen och diskursen är central samt den andra vilket syftar till den fysiska miljön. I vårt resultat framkommer att tillgänglig lärmiljö främst uppfattas som ett fysiskt fenomen vilket kan tolkas, utifrån Vygotskijs teori, att det sociala och språkliga perspektivet kan gå förlorat. Tillgänglig lärmiljö beskrivs i vårt resultat även som ett socialt fenomen där elevers trygghet och välbefinnande framkommer, samt där färre konflikter blir synligt i verksamheten. Goda och tillitsfulla relationer lyfter Gerrbo (2012) som ett viktigt redskap i arbetet med eleverna. Om ett relationellt perspektiv saknas kan det resultera i ökade skolsvårigheter, vilket även Giota (2013) lyfter. I studiens resultat framkommer

det att goda relationer är något som rektorer värderar högt. Resultatet visar även att flertalet rektorer anser att pedagoger har ett stort ansvar, möjlighet, samt en utmaning i att möta och tillgodose elevers olika behov i undervisningen. Enligt rektorerna innebär det att pedagogerna behöver besitta både kunskap samt förmåga att kunna skapa flexibilitet och variation i undervisningen och i det fysiska rummet. Vygotskij (1978) belyser kommunikationens och samspelets betydelse som en förutsättning för att skapa nya perspektiv och driva utvecklingen vidare, men även att en kollegial samverkan är en faktor för att möjliggöra en tillgänglig lärmiljö för alla elever under hela skoldagen. Ett fåtal rektorer belyser vikten av att tänka tillgänglig lärmiljö under hela skoldagen, vilket innebär både grundskolans obligatoriska verksamhet och fritidshemmets verksamhet. Resultatet tolkas utifrån Vygotskijs (1978) perspektiv om den goda kommunikationens betydelse för utveckling och lärande, då resultatet i vår studie kan tänkas bero på bristande kommunikation mellan de olika verksamhetsformerna.

8.2 Organisering av tillgänglig lärmiljö

I analysen av resultatet framkommer att olika ledarskapsteorier och val av teori styrs av rådande kontext. Det finns ett fåtal rektorer som framhåller att kommunikation sker genom policydokument och planer. Enligt Ludvigsson (2009) bör rektorers ledarskap ledas och fördelas mellan olika professioner inom organisationen i syfte att leda verksamheten mot en ökad måluppfyllelse. Här lyfts det distribuerade ledarskapet och kommunikationens betydelse mellan rektor och medarbetare fram för att skapa en delaktig och fungerande organisation som håller över tid, vilket även framkommer i vårt resultat. Utifrån ett sociokulturellt perspektiv utvecklas individer när ömsesidigt samspel och kommunikation sker, där nya nivåer av perspektiv synliggörs (Vygotskij, 1978). Det framkommer även att verksamheterna skiljer sig åt gällande hur pedagogisk- och specialpedagogisk kompetens tas till vara. I Lindqvists & Nilholms (2013) studie lyfts rektorernas syn om att elevers skolsvårigheter och brister ska tillgodoses av specialpedagog eller speciallärare. Enligt forskarna kan det ses som en föråldrad specialpedagogisk metod, då insatserna tenderar att ske som tillfälliga. Resultatet i vår studie visar att rektorerna anser att verksamheten behöver byggas på en samverkan mellan olika professioner och ett erkännande av varandras olika kompetenser, vilket innebär att ansvaret att möta upp elevens behov är gemensamt. Vygotskij (1978) benämner de medierande verktygen som värdefulla för att förstå omvärlden med stöd av varandra och föra utvecklingen framåt. Det framkommer i vår studie att specialpedagogen har en betydelsefull roll med tanke på den kompetens hen besitter kring tillgänglig lärmiljö, dock framkommer det inte hur det praktiskt ska appliceras i verksamheten.

Rektorerna i studien lyfter Läroplanen för grundskolan, förskoleklass och fritidshem, Lgr 11 (2018) som utmanande då den ställer samma krav på alla elever, både kunskapsmässigt och socialt. Det innebär, enligt rektorerna, att skolan står inför en utmaning vad gäller att säkerställa en likvärdig utbildning för alla elever där de utmanas i sitt lärande utifrån sin individuella nivå. Tolkas det här utifrån ett sociokulturellt perspektiv ska utbildning utformas utifrån varje elevs proximala utvecklingszon, för att därmed skapa en likvärdighet i utbildningen (Vygotskij, 1978). Resultatet i vår studie visar att rektorer upplever läroplanen som en bidragande faktor som ställer högre krav på organisationen om att skapa tillgänglig lärmiljö. Nehez (2015) lyfter att rektorers ledarskap påverkas av samhälleliga faktorer, såsom politiska beslut och styrningar. Vilket skapar stora utmaningar för rektorerna att skapa en hållbar organisation som tillgodoser elevernas behov, och dess möjlighet att utforma en tillgänglig lärmiljö som leder till utveckling och lärande för den enskilda eleven över tid (a.a.).

8.3 Säkerställande av tillgänglig lärmiljö

Resultatet i vår studie visar på en stor spridning och en varierad kunskap kring säkerställandet av innebörden av begreppet tillgänglig lärmiljö. Majoriteten nämner systematiskt kvalitetsarbete som ett utvärderingsverktyg, dock är det endast ett fåtal rektorer som kopplar samman systematiskt kvalitetsarbete med säkerställandet av tillgänglig lärmiljö. Rektorer påtalar att det systematiska kvalitetsarbetet används i syfte att säkerställa måluppfyllelsen i verksamheten. Giota (2013) och Nehez (2015) skriver att rektorers verksamhet bedöms utifrån dess effektivitet, resultat och måluppfyllelse. Giota (2013) beskriver vidare i sin studie att den ökade fokuseringen på måluppfyllelse leder till att det blir svårare att uppnå en inkluderande och likvärdig skolmiljö som anpassas efter alla elevers olika behov. Det här ställer orimliga krav på pedagogerna att hinna skapa en relation till varje elev och därmed säkerställa en tillgänglig lärmiljö (a.a). Vygotskijs (1978) teori beskriver att varje barn föds i en social och kulturell gemenskap. Det här belyser även Säljö (2015) i sin tolkning av Vygotskijs teori, då kulturer och social gemenskap påverkar grupper och individers agerande. Den stora spridningen i vårt resultat kring säkerställandet av begreppet tillgänglig lärmiljö kan tolkas utifrån att rektorerna formas och påverkas av tidigare erfarenheter och den kontext hen befinner sig i. Det här kan i sin tur påverka hur hen organiserar säkerställandet av tillgänglig lärmiljö i verksamheterna.

I resultatet av vår studie lyfter flertalet rektorer att elevens röst är av stor vikt för säkerställandet av en tillgänglig lärmiljö och att berörda elever själva avgör om miljön är tillgänglig eller ej. Däremot lyfter rektorerna att elevens röst ofta glöms bort eller inte prioriteras att göras hörd. Gerrbo (2012) skriver att elevens röst och upplevelse är avgörande i utformandet av tillgänglig lärmiljö. En annan faktor som också framkommer i vår studie är brist på rätt kompetens hos befintlig personal för att säkerställa att arbetet med tillgänglig lärmiljö utformas. Rektorer belyser även att det finns en stor utmaning vad gäller att säkerställa en likvärdighet gällande tillgänglig lärmiljö, vilket kan bero på brister i planering samt att fokus läggs på fel saker. En annan aspekt och utmaning beskriver rektorerna är att bryta redan invanda mönster hos pedagogerna. Säljö (2015) belyser att ur ett sociokulturellt perspektiv bygger socialt samspel och kommunikation på en ömsesidig process, där berörda parter deltar och agerar tillsammans och med det uppnår en gemensam förståelse. Resultat i vår studie visar att rektorerna anser sig ha stora möjligheter att påverka säkerställandet av tillgänglig lärmiljö genom en tydlig och ömsesidig kommunikation. Ett fåtal rektorer benämner medarbetar- och lönesamtal som ett verktyg att säkerställa arbetet med tillgänglig lärmiljö. Det framkommer även att den ömsesidiga kommunikationen ibland brister, vilket leder till att budskapet inte förankras fullt ut. Ur ett sociokulturellt perspektiv beskriver Säljö (2015) att människan påverkas av fysiska-, mentala- och materiella resurser och krav i omgivningen. För att förenkla vardagen och tillgodose behov skapar människan olika kompensatoriska verktyg, vilket kan kopplas till rektorernas redskap att säkerställa en tillgänglig lärmiljö. Flera rektorer använder elevhälsans kompetens i arbetet med att säkerställa tillgänglig lärmiljö, där ett salutogent perspektiv lyfts fram. Rektorer lyfter att den fysiska miljön begränsas av ekonomiska medel. Tufvesson (2007) skriver att tillgodoses inte elevens individuella behov genom förebyggande och främjande arbete kan det påverka eleven negativt och begränsa dess utveckling och lärande. Ståhlkrantz (2019) beskriver att varje skola utformas utifrån rådande skolkontext, vilket krockar med de förutsättningar och politiska beslut som skolledare ställs inför (a.a.).

9 Diskussion

I det här avsnittet diskuteras studiens val av metod, samt frågeställningar. En diskussion förs kring studiens syfte och resultat. Diskussionen skrivs i två avsnitt. I det första avsnittet diskuteras resultatet av studien utifrån studiens syfte och frågeställningar, vilket har rubriker enligt följande; *tillgänglig lärmiljö*, *organisering av tillgänglig lärmiljö*, *säkerställande av tillgänglig lärmiljö*. I det andra avsnittet diskuteras metoden.

9.1 Resultatdiskussion

9.1.1 Tillgänglig lärmiljö

Resultatet visar att rektors uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö skiljer sig åt gällande förståelse och kunskap, samt vilka faktorer som samverkar för att uppnå det här. Specialpedagogiska skolmyndighetens (2018) tillgänglighetsmodell ligger som grund för att synliggöra och kartlägga vilka förändringar som bör ske inom verksamheten för att tillgodose elevernas olika behov. Det här kan kopplas utifrån Vygotskijs (1978) tanke om medierande verktyg, där individen kan få en ökad förståelse för sin omvärld. Forskaren beskriver verktygen som kontextburna och ser därför olika ut för varje individ, vilket kan förklara spridningen av rektorernas svar i vår studie.

Resultatet visar även att rektorerna anser att pedagogerna både har ett stort ansvar och möjlighet att utforma lärmiljön. Samtidigt beskrivs det som en stor utmaning att möta och tillgodose alla elevers behov i undervisningen. Resultatet visar vidare att rektorerna delegerar ett stort ansvar till pedagogerna att utforma och skapa en lärmiljö som är tillgänglig för alla elever. Utifrån vad Erlandsson (2015) beskriver om vikten av kommunikation och dialog mellan skolledare och pedagoger, måste det delegerade ansvaret som framkommer i vårt resultat, bygga på att ansvaret som ges är kommunicerat och förankrat hos pedagogerna för att tillgänglig lärmiljö ska kunna skapas. Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018) belyser vikten av det måste finnas kunskap och förståelse för elevers olika behov för att på bästa sätt kunna möta upp och skapa en lärmiljö som är tillgänglig för alla elever. Enligt Skollagen (2010:800) är det rektors ansvar att organisera och fördela resurser för att utveckla verksamheten så att elevernas behov tillgodoses. För att elever ska få rätt stöd behövs kunskap hos pedagogerna att utforma tillgängliga lärmiljöer (Skolinspektionen, 2016). Utifrån det Skolinspektionen beskriver skulle det kunna bero på en oklar målbild om vad tillgänglig lärmiljö ska leda till, men även hur ett systematiskt kvalitetsarbete bedrivs för att utforma och säkerställa en tillgänglig lärmiljö. Vidare framkommer det i resultatet att ett fåtal rektorer anser att tillgänglig lärmiljö berör elevens hela skoldag, både vad gäller miljön inne och ute. I Skollagen (SFS 2010:800) framkommer tydligt vikten av att de finns ett helhetsperspektiv där utbildningen anpassas och tillgodoses utifrån elevernas behov. Det skulle kunna bero på att den reglerade skoltiden har en högre prioritering, än tiden i fritidshemmet, vilket i så fall ställs mot Diskrimineringslagen (SFS 2014:958). I den här lagen skrivs att alla elever ska ges förutsättningar att kunna delta, oavsett funktionsvariation, i skolans samtliga verksamheter. Det här kan ses utifrån ett kritiskt perspektiv då så få rektorer lyfter förutsättningar för lärande som sker utanför reglerad skoltid. Gemensamt för alla rektorer är betydelsen av goda relationer mellan lärare och elever, där trygghet och trivsel är betydelsefulla. Giota (2013) belyser även vikten av goda relationer som i sin tur anses leda till ökad motivation och lärande. Skolinspektionens (2018) kvalitetsgranskning lyfter betydelsen av elevens möjlighet till delaktighet och inflytande över sitt eget lärande, vilket i sin tur förutsätter goda relationer mellan lärare och elev. Känslan av tillhörighet, delaktighet och avgörande av

tillgänglighetsgrad i miljön, kan endast avgöras av individen själv (a.a.). Vad blir konsekvensen för eleverna om vi inte lyssnar in dem?

9.1.2 Organisering av tillgänglig lärmiljö

Det framkommer i studien att det råder en tydlig samsyn kring kommunikationens betydelse hos de rektorer vi intervjuat. De bygger upp sin organisation och verksamhet utifrån ett sociokulturellt perspektiv, där Vygotskijs (1986) teori nämns. Nilsson m.fl. (2011) och Erlandsson (2015) lyfter att rektor och skolledning skapar den skolkultur som råder utifrån rådande skolkontext. Utifrån det Erlansson (2015) och Nilsson m.fl. (2011) belyser skulle det här kunna bero på att rektorerna besitter kunskap om kommunikationens betydelse för att föra utvecklingen framåt. Statens offentliga utredningar (SOU 2015:22) beskriver att hela styrkedjan behöver involveras för att tillgängliga lärmiljöer ska få önskad effekt, vilket förutsätter kommunikation mellan huvudman, rektor, pedagoger och elever. Resultatet i studien visar på att det råder en samsyn mellan rektorerna gällande att tillgängligheten i den framförallt fysiska miljön ska tillgodoses. Det här skulle kunna bero på den lagförändring som trädde i kraft 1 januari 2015 gällande skärpningen om ökad tillgänglighet för elever med funktionsvariation, där endast den fysiska miljön tydligt framskrivs (Diskrimineringslagen, SFS 2014:958).

I studien framkommer att flera rektorer använder sig av ett distribuerat ledarskap för att bland annat organisera tillgänglig lärmiljö. Ett annat perspektiv är att göra medarbetare delaktiga i verksamheten och organisationens uppbyggnad. Genom att lägga ansvaret hos pedagogerna att upprätthålla och utforma en tillgänglig lärmiljö ges förtroende och tillit till pedagogernas kompetens att möta och tillgodose elevernas behov. Öqvist (2014) och Scherp & Scherp (2007) beskriver att ett ledarskap där medarbetarna involveras och görs delaktiga leder till en ökad utveckling för elevens lärande och målpuppfyllelse. Robinson (2011) lyfter också att ett elevnära ledarskap förutsätts, där rektor är involverad i det direkta arbetet för att förbättra lärande och undervisning. För att samsyn inom verksamheten ska uppstå, behöver en tydlig kommunikation råda (Lindqvist & Nilholm, 2013). Resultatet visar att de flesta rektorer kommunicerar genom formella fysiska möten. Några få rektorer väljer att främst kommunicera skriftligt. Resultatet kan tolkas utifrån perspektivet att en organisation som främst kommunicerar via skrift redan har ett etablerat gemensamt förhållningssätt och samsyn kring tillgänglig lärmiljö. Utifrån Vygotskijs (1978) teori om medierande verktyg kan den skriftliga kommunikation vilket resultatet belyser ses som ett kontextburet medierande verktyg. Skolan är en organisation vilken följer samhällsutvecklingen där snabba förändringar sker. Problematiserar det här kan ett perspektiv vara att det finns vinst med att använda sig av skriftlig kommunikation, då dagens samhälle präglas av ett snabbt informationsflöde, vilket kräver ett snabbt agerande. Till skillnad från det perspektiv Ludvigsson (2009) belyser om att rektors ledarskap förankras genom relationsskapande processer.

9.1.3 Säkerställande av tillgänglig lärmiljö

Säkerställandet av tillgänglig lärmiljö varierar stort i rektorernas svar. Det framgår i studiens resultat att säkerställandet är kontextburet, vilket påverkas bland annat av tillgång till kompetens samt styrning från huvudman och politiska beslut. Trots det här anser flertalet rektorer att de har stora möjligheter att påverka säkerställandet av en tillgänglig lärmiljö. Ståhlkrantz (2019) lyfter att varje skola formas utifrån aktuell kontext, vilket krockar med de politiska förutsättningar som skolledare ställs inför. Utifrån vad Ståhlkrantz (2019) beskriver kan det vara svårt att bygga en hållbar

organisation för rektorerna, eftersom politiska direktiv snabbt kan förändras och därmed skapa utmaningar i att förankra förändringar hos personal i verksamheten då implementeringsprocesser tar tid. Håkansson (2017) belyser betydelsen av att systematiskt kvalitetsarbete sker i loopar och att förändringsarbete måste få ges tid. Nehez (2015) belyser ett annat perspektiv då skolan är en komplex arena, där tvära förändringar i skolvardagen sker snabbt och därmed måste vara flexibel i sin organisation. Rektorerna i den här studien anser sig ha stor möjlighet att påverka säkerställandet, därför kan det utifrån Nehez (2015) perspektiv ses som flexibla ledare som lyfter möjligheter till påverkan före hinder. Däremot instämmer Nehez (2015) med Ståhlkrantz (2019) om att verksamheter påverkas starkt av ekonomi, resurser, sociala faktorer och politiska beslut, vilket försvårar arbetet att bygga hållbara organisationer för rektorerna. Här råder en komplexitet för rektorer att de skall följa politiska intentioner, samtidigt som det finns krav på att bygga en hållbar verksamhet där en systematisk uppföljning och utveckling sker. Rektorerna i studien uppfattar inte huvudmannen som stödjande i arbetet med att säkerställa tillgänglig lärmiljö i skolorna. En reflektion är om det beror på okunskap hos huvudmannen gällande lärmiljöns betydelse eller om huvudmannens val av prioriterade mål påverkar vilka förutsättningar och stöd rektorerna ges.

I den här studien framkommer det att ett fåtal rektorer kopplar det systematiska kvalitetsarbetet som ett verktyg att säkerställa arbetet med tillgänglig lärmiljö. Flera rektorer belyser att olika mötesforum används i syftet att säkerställa arbetet med tillgänglig lärmiljö. Några rektorer använder sig av lönekriterier som ett verktyg för att säkerställa att tillgänglig lärmiljö tillämpas i verksamheten. Resultatet visar att det finns en stor variation hur man säkerställer tillgänglig lärmiljö som en del i det systematiska kvalitetsarbetet. Vidare i studien lyfter någon rektor att det endast är eleven själv som kan avgöra om lärmiljön är tillgänglig. Samtidigt framkommer det att elevers röst sällan görs hörd. Unicef (2009:18) påtalar att alla barn har rätt att uttrycka sin åsikt och deras röst ska respekteras. Utifrån Unicefs konvention borde elevens röst respekteras i högre grad än vad studiens resultat visar att den gör.

9.2 Metoddiskussion

Studien bygger på en kvalitativ metod där semistrukturerade intervjufrågor ligger till grund. Ahrne & Svensson (2015) skriver att semistrukturerade intervjuer fungerar bra för att skapa olika perspektiv och en helhetsbild av informanternas syn och uppfattning utifrån det valda ämnet. Semistrukturerade intervjuer ger en mer nyanserad bild utifrån valt ämne, dock bidrar det inte till en fördjupad kunskap om innehållet (a.a.). Intention av studien var att undersöka rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö, hur lärmiljöer organiseras och säkerställs. Styrkan med vald metod var att vid intervjuer kunna utveckla våra frågor, men även att ställa följdfrågor för att bekräfta och säkerställa att informanterna uppfattats korrekt. Utformandet av intervjufrågorna gällande systematiskt kvalitetsarbete hade gynnats av att vi konkretiserat frågan än mer och kopplat samman den med just tillgänglig lärmiljö. Frågan lämnade uppenbart ett tolkningsutrymme för informanterna att koppla det till systematiskt kvalitetsarbete generellt, vilket gjorde att vi fick leda in samtalet mot begreppet tillgänglig lärmiljö. Intervjuerna genomfördes både fysiskt och via telefon, något som Ahrne & Svensson (2015) beskriver som tidsbesparande för informanten, vilket resulterade det i ett ökat deltagande i den här studien. Vi ställer oss dock kritiska till att vid telefonintervjuer missas kommunikation som sker via kroppsspråk och mimik. Något som Säljö (2015) lyfter som betydande i kommunikation mellan olika parter. En reflektion är att telefonintervju kontra fysisk intervju kan ha påverkat utgången av resultat, då det vid de

fysiska intervjuerna uppstod fler situationer där förtydligande frågor ställdes och därmed skapades ett större tolkningsutrymme vid analysen. Kvale & Brinkmann (2014) belyser att intervju inte kan ses som likvärdig då det alltid uppstår en maktobalans mellan forskare och informant. Vidare skriver författarna att om forskaren besitter en medvetenhet om den här obalansen minskas påverkan av validiteten (a.a.). En obalans som vi blev medvetna om då någon informant önskade få tillgång till frågorna före intervjun, vilket vi i efterhand ställer oss kritiska till om det påverkat vårt resultat. Lundman & Hellgren Graneheim (2017) lyfter betydelsen av en balans mellan informanterna gällande, kön och ålder. I vår studie framkommer informanternas kön, vilket enligt Lundman & Hellgren Graneheim (2017) leder till en ökad validitet. Genomförandet av studien utgår från Vetenskapsrådets (2017) etiska aspekter vilket legat till grund för hela vårt arbete. Studiens intervjuer ägde rum i slutet av vårterminen, en period där rektorer har fokus på att sammanställa läsåret. En reflektion att beakta är hur studiens resultat kan ha påverkats eller sett annorlunda ut om intervjuerna utförts i början av läsåret, då fokus ligger på ett framtidsytande arbete att möta och skapa förutsättningar elevers olika behov.

9.3 Specialpedagogiska implikationer

Resultat visar en stor spridning kring rektorers uppfattning gällande begreppet tillgänglig lärmiljö. Många framhåller ett gemensamt förhållningssätt kring begreppet, men hur det ställer sig till en likvärdig utbildning om kunskapen kring begreppet är så olika. Rektorerna lägger olika tyngdpunkt på samverkan med elevhälsan och specialpedagog, utifrån den kunskap rektorerna besitter om begreppet tillgänglig lärmiljö. Det framkommer en ambition om ett gemensamt förhållningssätt inom verksamheten kring tillgänglig lärmiljö. En utmaning är att implementera begreppet och dess innebörd hos verksamma pedagoger, men även att få det hållbar över tid och inte blir en tillfällig aktivitet. Här ses den största utmaningen i att förändra pedagogers uppfattning och förhållningssätt. Rektors kunskap och hur rektor har lyckats implementera arbetet kring tillgänglig lärmiljö varierar, vilket kan bero på specialpedagogens roll i verksamheten och hur specialpedagogens kunskap används utifrån ett främjande och förebyggande perspektiv. Flera rektorer lägger ett stort ansvar hos pedagogerna kring utformandet av tillgänglig lärmiljö, vilket i sin tur ställer krav på pedagogerna att besitta rätt kompetens, samt vara medvetna om det ansvar de delegerats. Rektors beslut gällande det delegerade ansvaret påverkar indirekt specialpedagogens uppdrag och roll i verksamheten då bristande kompetens om tillgänglig lärmiljö hos pedagogerna kan leda till att specialpedagogen får en mer handledande och kompetenshöjande roll gentemot kollegor. Rektors val och beslut om hur specialpedagogens roll ska användas kan även leda till att det delegerade ansvaret resulterar i att lärmiljön blir mindre tillgänglig och därmed uppstår ett behov av fler extra anpassningar och kanske beslut om särskilt stöd. Det framkommer ett kritiskt förhållningssätt i vår studie av att se hur effektiv tillgänglig lärmiljö är och vad det innebär.

9.4 Exempel på vidare forskning

En intressant aspekt hade varit att ställa studien mot ett systemteoretiskt perspektiv för att se hur det påverkar arbetet med tillgänglig lärmiljö. Ett annat perspektiv vore att utföra studien nationellt och jämföra vårt resultat med andra kommuner för att se om det finns en nationell likvärdighet kring synen på begreppet tillgänglig lärmiljö. Vidare hade det varit intressant att forska kring elevers uppfattning och känsla kring tillgänglig lärmiljö, men även pedagogernas uppfattning och syn kring det delegerade ansvaret

kring tillgänglig lärmiljö. Ytterligare en aspekt som vore intressant att undersöka är samverkan mellan huvudmannens ansvar kontra rektorernas förväntningar gällande stöd och kompetens kring tillgänglig lärmiljö. Ett annat perspektiv som framkommit i den här studien är att kritiskt granska vilken effekt tillgängliga lärmiljöer ger, vilket kan vara ett intressant ämne i vidare forskning.

10 Slutsats

Det framkommer en stor spridning kring rektorers uppfattning gällande tillgänglig lärmiljö. De uppfattningar som lyfts bygger framförallt på att den fysiska lärmiljön ska tillgodoses. Den sociala och pedagogiska lärmiljön lyfts, men dock inte i lika hög grad. Det finns rektorer som lyfter ett helhetsperspektiv utifrån Specialpedagogiska skolmyndighetens tillgänglighetsmodell, där hela skoldagen anses som viktig. Organiseringen av tillgänglig lärmiljö förutsätter en god kommunikation inom verksamheten, vilket flertalet rektorer belyser. Rektorerna lyfter att de bygger sitt ledarskap på olika teorier. Gemensamt för alla rektorer är vikten av samverkan mellan olika professioner och nivåer samt att ansvaret är delat, vilket kan kopplas till teorin om det distribuerade ledarskapet som har sin utgångspunkt i Vygotskijs sociokulturella teori. Organisering av lärmiljö handlar om, enligt några rektorer, en strävan att skapa en likvärdig utbildning som tillgodoser alla elevers olika behov. Det framkommer även att en stimulerande miljö och läroplanen sätter stor press på eleverna och ofta utmynnar i att alla elever ska uppnå samma pedagogiska och sociala krav. Något som förutsätter att resurser finns för att säkerställa att elevernas olika behov tillgodoses och en likvärdighet skapas. Säkerställandet av tillgänglig lärmiljö anser rektorerna vara kontextburet, där resultatet i vår studie visar på stor spridning även här. Det systematiska kvalitetsarbetet används som ett verktyg för att följa upp verksamhetens måluppfyllelse, dock framkommer det i studiens resultat att ett fåtal rektorer använder systematiskt kvalitetsarbete för att säkerställa tillgänglig lärmiljö. Samtliga rektorer beskriver att de använder sig av olika strukturer och rutiner i form mötesforum och dokument. Samtliga rektorer framhåller i egenskap av rektor sitt eget ansvar att säkerställa och skapa en tillgänglig lärmiljö. Rektorerna påtalar ekonomins betydelse gällande utformandet av fysisk lärmiljö men även vad gäller rekrytering av personal med rätt utbildning och kompetens. Rektorerna lyfter flera utmaningar i att säkerställa gällande tillgänglig lärmiljö, bland annat att det är svårt att skapa likvärdighet då pedagogerna inte hinner med att anpassa och möta elevers behov, vilket kan bero på att fokus läggs på fel saker. Även att bryta invanda mönster hos pedagogerna lyfts som en utmaning. Rektorerna i studiens upplever att de har stora möjligheter att påverka säkerställandet gällande tillgänglig lärmiljö, men att det i slutändan är endast eleven själv som kan avgöra om lärmiljön är tillgänglig.

Referenser

- Ahlberg, A. (2013). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik - att bygga broar*. Stockholm: Liber AB.
- Ahrne, G.(red.) & Svensson, P. (red.) (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra upplagan. Stockholm: Liber AB.
- Asp-Onsjö, L. (2008). *Arbetet med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Asp-Onsjö, L. (2006). *Åtgärdsprogram - dokument eller verktyg? En fallstudie i en kommun*. Göteborg studies in Educational sciences 248.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra upplagan. Stockholm: Liber AB.
- David, M. & Sutton, C. (2017). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Eriksson Barajas, K. Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Eriksson-Zetterberg, U. & Ahrne, G. I Ahrne, G. (red) & Svensson, P. (red) (2011). *Intervjuer. Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber AB.
- Gerrbo, I. (2012). *Idén om en skola för alla och specialpedagogisk organisering i praktiken*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Giota, J. (2013). *Individualiserad undervisning i skolan, en forskningsöversikt*. (Vetenskapsrådets rapportserie 2013:3). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Granberg, O. & Ohlsson, J. (2018). *Från lärandets loopar till lärande organisationer*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Göransson, K. & Nilholm, C. (2014). *Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen*. Fou skriftserie nr 3: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Hartman, J. (2001). *Grundad teori. Teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Håkansson, J. (2017). *Systematiskt kvalitetsarbete i förskola, skola och fritidshem. Strategier och metoder*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Håkansson, J. & Sundberg, D. (2016). *Utmärkt skolutveckling. Forskning om skolförbättring och målpuppfyllelse*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lindgren, L. (2014). *Nya utvärderingsmonstret. Om kvalitetsmätning i den offentliga sektorn*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ludvigsson, A. (2009). *Samproducerat ledarskap: hur rektorer och lärare formar ledarskap i skolans vardagsarbete*. Diss. Jönköping: Högskolan i Jönköping.
- Lundman, B. & Hellgren Graneheim, U. I Höglund-Nielsen, B. & Granskär, M. (2017). *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur AB.
- Nehez, J. (2015). *Rektors praktiker i mötet med utvecklingsarbete. Möjligheter och hinder för planerad förändring*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Nilsson, P. Wallo, A. Rönnqvist, D. och Davidson, B. (2011). *Human Resource Development: att utveckla medarbetare och organisationer*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Tredje upplagan. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Persson, B. & Persson, E. (2012). *Inkludering och måluppfyllelse - att nå framgång med alla elever*. Stockholm: Liber AB.
- Robinson, V. (2011). *Elevnära skolledarskap*. Stockholm: Lärarförlaget.
- Scherp, H-Å. & Scherp, G-B. (2007). *Lärande och skolutveckling: ledarskap för demokrati och meningsskapande*. Karlstad: Karlstad universitet.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning: handledning: förskola, skola och fritidshem*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Skolverket (2014a). *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2014b). *Stödinsatser i utbildningen- om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd*. Stockholm: Fritzes.
- Starrin, B. & Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Säljö, R. (2015). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.

Thornberg, R. (2013). *Det sociala livet i skolan. Socialpsykologi för lärare*. Andra upplagan. Stockholm: Liber AB.

Tufvesson, C. (2007). *Concentration Difficulties in the School Environment - with focus on children with ADHD, Autism and Down's syndrome*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm.

Vygotskij, L. (1978). *Mind in society. The development of higher psychological processes*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Vygotskij, L. (1986). *Thought and Language*. Translation Kozulin, A. Cambridge, Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology.

Unicef (2009). *Barnkonventionen. FN:s konvention om barns rättigheter*. Stockholm.

Öqvist, O. (2014). *Framgångsrikt ledarskap med systemteori - mönster, sammanhang och nya möjligheter*. Stockholm: Gothia fortbildning AB.

Internetkällor

Erlandsson, M. (2015). Normer och strukturer i skolutveckling: strategier hos förvaltningschefer och skolledare i implementering av inkluderande lärmiljöer. (Ifous rapportserie 2015:2). *Från idé till praxis -vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner*. <http://www.ifous.se/app/uploads/2013/02/201509-Ifous-2015-2-slutversion2f%C3%B6rwebb.pdf> [Hämtad: 20190607]

Lindqvist, G. & Nilholm, C. (2013). *Making schools inclusive? Educational leaders' views on how to work with children in need of special support*. International Journal of Inclusive Education, 17:1, 95-110. <https://doi.org/10.1080/13603116.2011.58046> [Hämtad: 20190503].

Nilholm, C. (2006). *Inkludering av elever "i behov av särskilt stöd" - vad betyder det och vad vet vi?* Forskning i fokus. https://www.mah.se/pages/47925/Inkludering_spec.pdf [Hämtad: 20191001].

SFS (2008:567). *Diskrimineringslagen*. <https://www.do.se/lag-och-ratt/diskrimineringslagen/> [Hämtad: 20191001].

SFS (2014:958). *Diskrimineringslagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567 [Hämtad:20191001].

SFS (2010:800). *Skollagen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 [Hämtad: 20190503].

Skolinspektionen (2018). *Att skapa förutsättningar för delaktighet i undervisningen*.

https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2018/delaktighet/delaktighet-i-undervisningen_2018-05-29.pdf
[Hämtad: 20190905].

Skolverket (2018). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11*.
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d48d/1553968042333/pdf3975.pdf> [Hämtad: 20190503].

Statens offentliga utredningar (SOU 2015:22). *Rektorn och styrkedjan*.
<https://www.regeringen.se/49b715/contentassets/648eb1cdb67c400f865605f8d6f531ca/rektorn-och-styrkedjan-sou-201522> [Hämtad 2019-09-13].

Ståhlkrantz, K. (2019). *Rektorers pedagogiska ledarskap -en kritisk policyanalys*. Diss.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1272783/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad: 20190905].

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2017). *Tillgänglighet, delaktighet och inkludering*.
<https://www.spsm.se/stod/tillganglighet-delaktighet-och-inkludering/> [Hämtad: 20191004].

Svenska FN-förbundet (2008). *FN:s allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*.
<https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf> [Hämtad: 20191004].

Svenska Uneskorådet (2006). *Salamanca deklARATIONEN*. <http://u4614432.fsdata.se/wp-content/uploads/2013/09/Salamancadeklarationen-och-Salamanca+-10-ers%C3%A4tter-1-2001.pdf> [Hämtad: 20190503].

Bilagor

Bilaga A Frågeformulär

Inledande frågor:

- Vilken är din grundutbildning?
- Har du påbyggnadsutbildning som rektor?
- Hur länge har du arbetat som rektor?
- Hur länge har du arbetat som rektor på din nuvarande skola?

1. Vad anser rektorer är tillgänglig lärmiljö?

- Kan du beskriva vad du anser är en tillgänglig lärmiljö?
- Vad behövs för att utveckla en tillgänglig lärmiljö?
- Vem är ansvarig för att lärmiljön är tillgänglig?
- Vad avgör om en lärmiljö är tillgänglig?

2. Hur leder och utformar rektor arbetet med tillgänglig lärmiljö vid den skola hen är verksam?

- Hur leder du arbetet med tillgänglig lärmiljö?
- Hur utformas arbetet med tillgänglig lärmiljö?
- Vilka behov finns i verksamheten?
- Vilka möjligheter ser du?
- Vilka utmaningar ser du?
- Hur vet du som rektor att tillgänglig lärmiljö gynnar gruppen?
- Hur vet du som rektor att tillgänglig lärmiljö gynnar individen?
- Vilka rutiner används?
- Hur används det systematiskt kvalitetsarbete som ett verktyg kring arbetet med tillgänglig lärmiljö?
- Vilken uppföljning sker?

3. Vad kan rektor själv göra för att säkerställa så att tillgänglig lärmiljö upprätthålls?

- Vilket stöd/resurser ges du i egenskap av rektor?
- Hur ser ditt samarbete ut med lärarna?
- Hur ser ditt samarbete ut med övriga aktörer inom elevhälsan, såsom specialpedagog?
- Vad har du i egenskap av rektor för möjlighet att påverka en tillgänglig lärmiljö?
- Vilka stöd/resurser ger du verksamheten?
- Vilken teori grundar du ditt ledarskap utifrån?

Bilaga B Samtyckesblankett

Deltagande i studien rektorers syn gällande tillgänglig lärmiljö och hur arbetet organiseras.

I vår specialpedagogutbildning vid Linnéuniversitetet i Växjö skriver vi vårt examensarbete om skolutveckling vid F-6 skolor gällande tillgänglig lärmiljö och hur rektorer organiserar arbetet.

Förfrågan om deltagande och information om studien.

Vi skulle önska att du i egenskap av rektor deltog i vår studie. Deltagandet innebär att undertecknade utifrån frågor intervjuar dig om din syn på tillgänglig lärmiljö och hur arbetet organiseras. Intervjun kommer att spelas in med ljud.

Hantering av personuppgifter och forskningsmaterial.

All data kommer att hanteras utifrån rådande forskningsetiska principer för samhällsvetenskaplig forskning, enligt Vetenskapsrådet, vilket innebär anonymisering. Uppgifter som personuppgifter och data kommer att arkiveras säkert, samt att materialet kommer att användas med respekt utifrån den intervjuade. Intervjuerna, text och ljud, kommer att förvaras lösenordskyddat hos oss som projektdeltagare.

Det insamlade materialet kommer endast att användas i det här examensarbetet. Presentation och redovisning av undersökningen sker skriftligt och muntligt vid Linnéuniversitetet i Växjö och kommer efter godkännande att publiceras i universitetsbibliotekets katalog.

Din medverkan i studien bygger på ditt samtycke, det står dig fritt att själv välja att avbryta deltagandet i studien, utan att du behöver motivera varför. Alla uppgifter och material som berör dig kommer då att raderas. Dock gäller det inte resultat som publiceras eller som har skickats in för publicering.

Enligt GDPR samlar vi in uppgifter från dig genom ljudinspelning. Dessa uppgifter sparas för att vi ska kunna tolka det inspelade materialet. Det kommer endast att användas i forskningssyfte och till denna studie. Efter studiens avslut kommer allt material att förstöras. Du kan ta del av de uppgifter som finns registrerade om dig eller ha synpunkter på de uppgifter som samlats in genom att kontakta oss eller vår handledare, Kristina Hellberg vid Linnéuniversitetet.

Sophia Hagblom

mob. xxxxxxxx

Kerstin Hedvall

mob. xxxxxxxx

Annie Petersson

mob. xxxxxxxx

Handledare: Kristina Hellberg